

Centraal Bureau voor de Statistiek

Jaarverslag 2011

23 maart 2012

Inhoud

Voorwoord	4
1. Verslag van de Directeur-Generaal van de Statistiek	5
2. Centrale Commissie voor de Statistiek	10
3. Uitvoering van het statistisch programma	11
3.1 Publicatie onderzoeksresultaten	11
3.2 Een selectie van evenementen in 2011	11
3.3 Reguliere statistische programma	12
1. Arbeid en sociale zekerheid.....	12
2. Bedrijven	13
3. Bevolking.....	13
4. Bouwen en wonen	14
5. Financiële en zakelijke diensten	14
6. Gezondheid en welzijn.....	14
7. Handel en Horeca	14
8. Industrie en energie	15
9. Inkomen en bestedingen.....	15
10. Internationale handel	15
11. Landbouw	15
12. Macro-economie	16
13. Natuur en Milieu	16
14. Onderwijs.....	17
15. Overheidsfinanciën en politiek.....	17
16. Prijzen.....	18
17. Veiligheid en recht	18
18. Verkeer en vervoer	19
19. Vrije tijd en cultuur	19
20. Caribisch Nederland	19
21. Dossiers.....	20
3.4 Programmavernieuwing (speerpunten)	22
4. Internationale ontwikkelingen	29
5. Procesvernieuwing	31
6. Methodologie, risicobeheer en kwaliteitszorg	33
6.1 Methodologie	33
6.2 Risicobeheer en kwaliteitszorg	34
7. Verantwoordingsmodel en prestatie-indicatoren	35
7.1 Verantwoordingsmodel	35
7.2 Prestatie-indicatoren uit artikel 9 van de begroting van het ministerie van EL&I	36
7.3 Enquêtedruk.....	36
8. IT en bedrijfsvoering	38
8.1 IT	38

8.2 Bedrijfsvoering	38
9. Jaarrekening 2011	42
Toelichting behorende tot de jaarrekening 2011	47
Bijlage 1: Outputtabel	64
Bijlage 2. Adviesraden	65
Bijlage 3. Organisatie 2011.....	66
Bijlage 4. Wegwijzer	67
Bijlage 5. Lijst met afkortingen	69
Colofon	72

Voorwoord

Met dit jaarverslag legt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verantwoording af over de activiteiten en de resultaten in 2011. Wat de beoogde resultaten zijn - publicaties, artikelen en tabellen met statistische informatie - is beschreven in het jaarplan 2011. De daarin toegezegde resultaten zijn gerealiseerd.

De beleidsvoornemens van het CBS zijn in algemene bewoordingen ook opgenomen in de begroting van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I).

Verantwoording daarover wordt afgelegd via een aantal met het ministerie afgesproken prestatie-indicatoren. Het beeld is positief.

Het CBS legt met de jaarrekening in dit jaarverslag tevens rekenschap af op financieel gebied.

Drs. G. van der Veen

Directeur-Generaal van de Statistiek

Den Haag/Heerlen, 23 maart 2012

1. Verslag van de Directeur-Generaal van de Statistiek

Met dit jaarverslag legt het CBS verantwoording af over de activiteiten en resultaten in 2011. Het eerste hoofdstuk gaat in op een aantal belangrijke ontwikkelingen voor het CBS en enkele opvallende zaken worden belicht. In de volgende hoofdstukken komen de details aan bod. Zoals wettelijk voorgeschreven, is dit jaarverslag goedgekeurd door de Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS) en is de jaarrekening in overeenstemming met de CCS vastgesteld.

Publicaties, toegankelijkheid en dienstverlening

In 2012 werden in totaal 202 persberichten en digitale conjunctuurberichten gepubliceerd. Er zijn 272 publicaties verschenen en 688 microdatabestanden beschikbaar gesteld. Het aantal StatLinetabellen dat is geactualiseerd of nieuw in de database is opgenomen, bedraagt ruim 3500.

De publicaties die het CBS in 2011 heeft uitgegeven, hebben regelmatig de aandacht gekregen van de landelijke pers en de politiek. Een voorbeeld hiervan is de *Monitor Duurzaam Nederland* die op 5 september is overhandigd aan staatssecretaris Atsma van Infrastructuur en Milieu (I&M). Op 6 september is *De Nederlandse Economie* aan minister De Jager van Financiën uitgereikt. Naast deze publicaties kregen met name de kwartaalinflatiecijfers en de cijfers over de economische groei van het CBS veel aandacht.

Ook via andere kanalen wordt de informatie van het CBS verspreid, zoals de website en het Centrum voor Beleidsstatistiek (CvB). De toegankelijkheid van deze kanalen is in 2011 aanzienlijk verbeterd.

De toegankelijkheid van de informatie op de website is vergroot door het toepassen van interactieve datavisualisaties die in één oogopslag ontwikkelingen laten zien. De conjunctuurklok en de bevolkingspiramide zijn hiervan de bekendste voorbeelden. Om de schatkamer aan informatie die het CBS heeft beter te ontsluiten, is het verbeteren van de vindbaarheid van informatie op StatLine als speerpunt benoemd. Het eerste concrete resultaat hiervan is de zoeksuggestiefunctie die in 2011 in StatLine is opgenomen, zodat de gewenste informatie gemakkelijker kan worden gevonden. Ook is in 2011 gewerkt aan de verdere standaardisatie van classificaties en begrippen, die voor het samenstellen van StatLinetabellen eenvoudig kunnen worden aangeroepen. Bovendien is het aantal StatLinetabellen dat beschikbaar is in het Engels verder toegenomen.

Afstemming van het producten- en dienstenpakket van het CBS op de behoeften van de gebruiker is en blijft belangrijk. Ook in 2011 zijn op dat gebied weer stappen gezet. Een voorbeeld is de ontwikkeling van de website www.cbsvooruwbedrijf.nl. Op deze site is branche-specifieke informatie te vinden en bedrijven kunnen zelf een benchmark uitvoeren. Daarnaast is in 2011 de onderwijssite [CBS in de klas](#) uitgebreid met informatie over de vakken economie, aardrijkskunde en maatschappijleer in het voortgezet onderwijs.

Naast de website als belangrijke bron voor informatieverstrekking gebruikt het CBS ook YouTube en Twitter als informatiekkanalen. Op YouTube worden filmpjes gepresenteerd over de opzet en achtergrond van verschillende statistieken en over het gebruik van StatLine. Over nieuw uitgebrachte publicaties worden tweets verspreid.

Bij het CvB kunnen onder meer beleidsmakers onderzoek op maat laten uitvoeren en zelf onderzoek doen aan de hand van gegevensbestanden. De vraag naar de diensten van het CvB neemt sterk toe: er is duidelijk veel behoefte aan deze diensten. Het CvB kon in verband met de zogenaamde Bekker-normen voor de rijksoverheid (gericht op het verminderen van het aantal ambtenaren) niet ongelimiteerd groeien, zodat aan deze stijgende vraag niet kon worden voldaan. Deze restricties zijn per 2012 opgeheven, zodat het CvB de wachtlIJst kan reduceren.

Samenwerking

In 2011 heeft het CBS met landelijke en lokale overheden, planbureaus, onderwijsorganisaties zoals universiteiten, brancheorganisaties en diverse internationale organisaties en instellingen samengewerkt. Deze samenwerking betrof bijvoorbeeld de totstandkoming van statistische informatie, een gezamenlijke publicatie of het organiseren van een symposium. Een paar voorbeelden van deze samenwerking mogen niet onvermeld blijven.

Met de drie planbureaus is het afgelopen jaar intensief samengewerkt. Zo is met onder meer het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) het *Compendium voor de Leefomgeving* uitgebreid en de toegankelijkheid ervan verbeterd. Samen met het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) is in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de *Emancipatiemonitor* gepubliceerd. De al eerder genoemde *Monitor Duurzaam Nederland 2011* is samen met het Centraal Planbureau (CPB) en de twee andere planbureaus tot stand gekomen.

Het CBS heeft in 2011 aan diverse internationale overlegfora deelgenomen. Zo nam het CBS in 2011 in de functie van voorzitter deel aan de *High Level Group for Strategic Directions in Business Architecture in Statistics*, opgericht door de *United Nation Economic Commission for Europe (UNECE)*, en de *Task force for Measuring Sustainable Development*, opgericht door *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO)*, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en Eurostat. Verder was het CBS in 2011 samen met Eurostat gedeeld voorzitter van het *Sponsorship on Standardisation*. Deze groep is eind 2011 gestart en moet de weg vrijmaken voor verdergaande standaardisatie in het *European Statistical System network (ESS-net)*, met als doelen efficiencyvergroting en kwaliteitsverbetering. In 2011 nam het CBS deel aan de jaarlijkse vergaderingen van de *European Statistical System Committee (ESSC)*. Daarnaast heeft het CBS samen met het Italiaanse statistiekbureau ISTAT in 2011 ingeschreven op het project *e-FRAME (European Framework for Measuring Progress)*.

In het kader van samenwerking met een aantal Aziatische landen heeft het CBS het afgelopen jaar met Zuid-Korea, China en Vietnam meerjarige overeenkomsten getekend. De samenwerking behelst onder andere kennisoverdracht voor de periode van drie jaar op het gebied van (bevolkings)registers, kapitaalgoederenvoorraad, nationale rekeningen en IT-toepassingen.

Programmavernieuwing

Evenals in voorgaande jaren is in 2011 programmavernieuwing volgens het Meerjarenprogramma 2009-2013 uitgevoerd. De programmavernieuwing bestond enerzijds uit de ontwikkeling van nieuwe onderwerpen zoals impact ICT, conjunctuur, prijsontwikkelingen en vergrijzing en anderzijds uit de productie van eerder doorgevoerde vernieuwing van het statistisch pakket. Het voorgenomen programma, inclusief de vernieuwingsdoelen, is gerealiseerd. Een belangrijke uitkomst was onder meer het verschijnen van de publicatie *Green growth in the Netherlands*. Het rapport geeft op basis van twintig door de OESO geselecteerde indicatoren een beeld van de stand van zaken op het terrein van duurzame groei in Nederland. Zowel nationaal als internationaal is dit rapport goed ontvangen. Nederland is het eerste land dat over deze indicatoren gepubliceerd heeft.

Sinds 10 oktober 2010 is het CBS verantwoordelijk voor de statistieken over Bonaire, Saba en Sint Eustatius, samen ook wel Caribisch Nederland genoemd. De CCS heeft het Statistisch Programma Caribisch Nederland vastgesteld. Vanaf het eerste kwartaal 2011 zijn de eerste kwartaalstatistieken gepubliceerd over de arbeidsmarkt, internationale handel, minimumlonen en energie en water. Eind 2011 is een gecombineerde bedrijventelling en conjunctuurenquête gehouden op de drie eilanden.

Internationale ontwikkelingen

De wereldwijde financiële crisis heeft aangetoond dat er problemen zijn met het besturen van de Europese Unie (EU) op financieel en economisch gebied. Om die problemen op te lossen is in 2011 op Europees niveau gewerkt aan maatregelen, die moeten uitmonden in nieuwe wetgeving. Deze maatregelen moeten er in de toekomst voor zorgen dat lidstaten hun economisch beleid sneller aanpassen. Deze nieuwe wetgeving is ook van invloed op de statistische bureaus. In de komende tijd zal blijken welke implicaties dit heeft voor de werkzaamheden van het CBS.

De crisis heeft in Europa vragen naar nieuwe en gedetailleerdere informatie opgeroepen. Dit is één van de redenen waarom de doelstelling om de door Europese regelgeving veroorzaakte lasten in 2011 te verminderen, niet is behaald. Het CBS zet zich, gesteund door het ministerie van EL&I, in voor aanpassing van de Europese wetgeving, onder andere op het gebied van de statistiek van de Internationale Handel zodat een substantiële lastenvermindering voor bedrijven mogelijk wordt. Het grootste deel van de CBS-lastendruk wordt namelijk veroorzaakt door deze statistiek. Deze benadering vindt bij steeds meer lidstaten weerklank. Het CBS voldoet overigens aan de Europese vereisten die gestaag toenemen, maar zal altijd zoeken naar een aanpak die de administratieve lasten zo min mogelijk verhoogt.

Procesvernieuwing

Het CBS werkt continu aan de vernieuwing van de productieprocessen om de taken op het terrein van de statistiekproductie ook in de toekomst zo efficiënt en effectief mogelijk te kunnen uitvoeren. In 2011 zijn de doelstellingen van de procesvernieuwing, zoals verdere lastendrukvermindering, kwaliteitsverbetering van statistieken, betere aansluiting bij de IT-infrastructuur van de andere overheden, efficiencyverhoging binnen de productieprocessen en vermindering van de onderhouds- en beheerslast van IT-systemen gerealiseerd. De afronding en implementatie van het programma Herontwerp Economische Statistieken (HEcS) heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het realiseren van deze doelstellingen. Onder het programma HEcS vallen de belangrijkste vernieuwingen binnen de keten van economische statistieken. In 2009 is de ontwikkeling van dit nieuwe stelsel in gang gezet. Eén van de doelstellingen van HEcS was dat de bijstellingen tussen de opeenvolgende ramingen van de economische groei worden verkleind. De streefwaarde van de hiermee samenhangende prestatie-indicator "Afwijking voorlopige definitieve cijfers – economische groei" is in 2011 gerealiseerd.

Vernieuwde waarneemstrategie

Een andere belangrijke ontwikkeling in 2011 is de herijking van de waarneemstrategie. Deze herijking is onder andere uitgevoerd omdat verdergaande technologische ontwikkelingen het CBS steeds meer mogelijkheden bieden. Een andere reden voor de herijking is het verder verminderen van de lastendruk. Wanneer nieuwe informatie vereist is, wordt eerst gezien of hieraan kan worden voldaan door gebruikmaking van reeds bij het CBS aanwezige gegevens. Als dat niet het geval is, komt registerinformatie in beeld. Pas in laatste instantie worden enquêtes ingezet, en dan alleen voor die informatie die niet kan worden gemist. Bovendien wordt daarbij gebruik gemaakt van een uitgebalanceerde combinatie van waarnemingsmiddelen (webvragenlijsten, telefonische of persoonlijke interviews) zodat de respondent minimaal wordt belast.

Als gevolg van de toename van het gebruik van registers, wordt het CBS steeds meer afhankelijk van de leveranciers van deze registers. De gevolgen bij het wegvallen van één register kunnen groot zijn. Dit geeft aanleiding om, naast het steeds vaker gebruik maken van registers, ook te kijken naar andere waarneembronnen en –mogelijkheden, zoals het zelf binnenhalen van informatie die bijvoorbeeld via internet of mobiele apparatuur voorhanden is. De herijkte waarneemstrategie gaat hier ook op in.

Het verschil met de oude waarneemstrategie is vooral de inbreng van nieuwe technologie. De mogelijkheden om te zoeken naar beschikbare databronnen (zoals het gebruik van prijsinformatie op internet, of mobiele telefonie gegevens) naast registers worden hiermee verruimd. Ook worden nieuwe mogelijkheden voor het verzamelen van gegevens (zoals het gebruik van mobiele telefonie, sms en skype) onderzocht, naast webvragenlijsten en het verder

ontwikkelen van eXtensible Business Reporting Language (XBRL)-mogelijkheden. Concrete voorbeelden zijn onder meer het gebruik van informatie uit het elektronische betalingsverkeer, het inzetten van softwareprogramma's die met instemming van betrokkenen op computer of mobiele telefoon worden geïnstalleerd en het gebruik van zogeheten *track and trace* data waardoor elektronische identificaties (*tags*) op producten kunnen worden benut voor de verkeers- en vervoersstatistieken.

Verminderen lastendruk

De vermindering van de lastendruk heeft voortdurend de aandacht van het CBS. De activiteiten van het CBS op het gebied van lastendrukverlaging sluiten aan bij de in het Regeerakkoord aangekondigde ambitie van het kabinet, waarin is aangegeven dat het verminderen van het aantal (statistische) uitvragen één van de terreinen is waarop wordt ingezet.

Al geruime tijd slaagt het CBS erin de lastendruk te verminderen. Belangrijk daarbij zijn het gebruik van registerdata, verbeterde statistische technieken en methoden en de overgang van papieren naar digitale vragenlijsten. In 2010 is de lastendruk wederom gedaald, dit keer met 4 procent ten opzichte van 2009. De lastendruk over 2011 wordt medio 2012 bekend. Overigens veroorzaakt het CBS minder dan 0,25 procent van de totale administratieve lastendruk van de overheid.

Naast initiatieven om de werkelijke lastendruk te beperken neemt het CBS ook maatregelen om de ervaren enquêtedruk te verminderen. In dat kader is in 2011 een aantal projecten gestart. In overleg met bedrijven wordt bijvoorbeeld de formulering van enquêtevragen aangepast. Daarnaast heeft het CBS in 2011 een branchedag georganiseerd voor vertegenwoordigers van het bedrijfsleven om te laten zien hoe het CBS de informatievergaring- en uitwisseling met het bedrijfsleven nog beter kan afstemmen. Tijdens deze branchedag is de branchemonitor gelanceerd, die voor de meeste bedrijfstakken per grootteklasse een breed scala aan statistische informatie geeft, zoals de omzetontwikkeling, de financiële kengetallen en de economische betekenis van een bedrijfstak. Ook biedt het de mogelijkheid om (eigen) bedrijfsgegevens te vergelijken (benchmark) met bedrijfsgegevens in een specifieke branche.

Bedrijfsvoering

In de periode 2003-2013 krimpt de omvang van het personeelsbestand van het CBS (in vte's) met circa 30 procent, terwijl het programma wordt behouden. Doordat voor de uitvoering van nieuwe EU-verplichtingen budgettaire compensatie wordt verkregen, bedraagt de netto daling in deze periode ongeveer 20 procent.

Blijven voldoen aan de maatschappelijke vraag naar meer, betere en snellere statistieken, terwijl het CBS met een krimpend personeelsbestand te maken heeft, vraagt om een zeer selectief wervings- en selectiebeleid en om investeringen in opleiding, coaching en training. In 2011 is aan opleiding, coaching en training ruim twee miljoen euro besteed. In eigen beheer worden er voor alle medewerkers cursussen op het gebied van statistiek uitgevoerd. Die zijn in beperkte mate ook toegankelijk voor niet CBS-medewerkers, bijvoorbeeld medewerkers van De Nederlandsche Bank (DNB).

In 2011 zijn in het kader van risicomanagement de belangrijkste risico's opnieuw geïnventariseerd. In plannen van aanpak zijn per risico beheersingsmaatregelen uitgewerkt, die in 2012 verder worden ingevuld.

In 2011 zijn enkele pilots uitgevoerd in het kader van een wijziging in de organisatiestructuur per 1 januari 2012. Belangrijkste aanleiding hiervoor was de constatering dat de vernieuwing van de productieprocessen werd bemoeilijkt, doordat de medewerkers die zich met deze vernieuwingen bezig houden te zeer verspreid zijn in de organisatie. Deze medewerkers zijn nu samengebracht in één hoofddirectie. Naast deze hoofddirectie zijn er vier hoofddirecties: één voor dataverzameling, twee voor de statistiekproductie, en één voor bedrijfsvoering en communicatie. De onafhankelijke advisering op het gebied van methoden en statistisch beleid is belegd bij een nieuwe stafdirecteur Methodes en statistisch beleid.

Evaluatie CBS

In de wet (voormalig artikel 82 van de CBS-wet en huidig artikel 39 van de Kaderwet Zelfstandige Bestuursorganen) is vastgelegd dat de minister van EL&I elke vijf jaar een verslag aan de Eerste en Tweede Kamer stuurt ten behoeve van de beoordeling van de doelmatigheid en doeltreffendheid van het functioneren van het CBS. In 2011 heeft organisatie- en adviesbureau Berenschot de opdracht van het ministerie van EL&I gekregen om deze evaluatie voor de periode 2004-2009 uit te voeren. Berenschot heeft gebruik gemaakt van schriftelijke bronnen en deze informatie aangevuld met inzichten van vertegenwoordigers van de CCS, het CBS, de CBS-adviesraden, het ministerie van EL&I, en stakeholders uit praktijk, beleid en wetenschap. Op het gebied van de doeltreffendheid van het functioneren wordt in het rapport vastgesteld dat het CBS duidelijke en relevante (meer)jarenprogramma's heeft opgesteld en uitgevoerd, met als resultaat door velen gebruikte en goed gewaardeerde eigentijdse statistieken van hoge kwaliteit. De doeltreffendheid van informatievoorziening is op een onafhankelijke manier door het CBS en de CCS gewaarborgd in goede samenspraak en samenwerking met strategische partners. De onderzoekers concluderen verder dat de doelmatigheid van het functioneren van het CBS zich positief heeft ontwikkeld. De totale output van het CBS is tussen 2004 en 2009 fors gestegen terwijl het werkprogramma met bijna 20% minder capaciteit is uitgevoerd. Op het terrein van bedrijfsvoering constateren de onderzoekers dat het CBS grote vooruitgang heeft geboekt. Het resultaat uit operationele activiteiten is gedurende de evaluatieperiode positief geweest en de CCS heeft een belangrijke rol gespeeld bij het verbeteren van de bedrijfsvoering en de doelmatigheid.

2. Centrale Commissie voor de Statistiek

De CCS beoordeelt het meerjarenprogramma en jaarplan van het CBS en stelt deze vast. In de praktijk komt deze taak neer op het beoordelen van de samenhang en de relevantie van de programmatische voornemens voor de komende periode in relatie tot de maatschappelijke behoefte en de financiële en organisatorische kaders. De CCS is betrokken bij het opmaken van de begroting en jaarrekening van het CBS. De DG stelt deze vast in overeenstemming met de CCS. Bovendien dient de CCS het jaarverslag van het CBS goed te keuren. Daarnaast ziet de CCS toe op het beperken van administratieve lasten, het vermijden van ongewenste mededinging en het beschikbaar stellen van microdata. De CCS bevordert de coördinatie en kwaliteit van de statistische informatievoorziening door de rijksoverheid. Verder waarborgt de CCS de onafhankelijke positie van het CBS en de professionele onafhankelijkheid van officiële statistieken.

De Audit Commissie (AC) van de CCS bereidt de behandeling van onderwerpen op het gebied van de bedrijfsvoering voor. De AC houdt zich in het bijzonder bezig met de financiële rapportages, de begroting en de jaarrekening. De CCS legt over de uitvoering van haar taken verantwoording af in haar eigen jaarverslag, gericht aan de minister van EL&I. Het jaarverslag is gepubliceerd op de website van het CBS.

Op 31 december 2011 eindigde de zittingstermijn van mevrouw dr. P.C. Plooij-Van Gorsel en de heer dr. J.J. van Duijn (plaatsvervangend voorzitter en lid AC). Beiden namen afscheid van de CCS. Per 1 januari 2012 is drs. M.B.G.M. Oostendorp door de minister van EL&I aangewezen als plaatsvervangend voorzitter en is mevrouw dr. C.M. Hooymans benoemd als lid. Daarmee is de samenstelling van de CCS primo 2012:

- mw. mr. I. Brakman, voorzitter (lid AC)
- prof. dr. L.H. Hoogduin (lid AC)
- mw. dr. C.M. Hooymans
- J.M.A. van Huut RA (voorzitter AC)
- drs. M.B.G.M. Oostendorp, plaatsvervangend voorzitter (lid AC)
- mw. prof. dr. J. Plantenga
- prof. dr. C.G.M. Sterks
- prof. dr. J.T.M. van der Zee

Mededeling Centrale Commissie voor de Statistiek

De Centrale Commissie voor de Statistiek heeft kennis genomen van het jaarverslag en de jaarrekening van het CBS over 2011.

Op grond van haar bevoegdheid neergelegd in de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek van 2003 (Staatsblad 516) keurt zij het jaarverslag 2011 van het CBS goed. Eveneens op grond van haar wettelijke bevoegdheid stemt zij in met de vaststelling door de Directeur-Generaal van de Statistiek van de jaarrekening van het CBS over 2011.

Den Haag, 23 maart 2012

mr. I. Brakman, voorzitter

drs. M.I. Tóth Pál, secretaris

3. Uitvoering van het statistisch programma

3.1 Publicatie onderzoeksresultaten

Onderzoeksresultaten die het CBS publiceert zijn voor iedereen op hetzelfde moment beschikbaar. Daarvoor worden diverse communicatiemiddelen gebruikt. Veel onderzoeksresultaten worden door de media overgenomen of gebruikt ter ondersteuning van artikelen. In 2011 werden de CBS-woordvoerders veelvuldig geciteerd in diverse media en geïnterviewd voor radio en tv. Ook werden in 2011 alle kwartaalramingen van de economische groei tijdens een persconferentie openbaar gemaakt.

Nieuws is allang geen exclusief eigendom meer van radio, televisie en dagbladen. Het verspreiden gaat steeds meer via internet. Op nieuwssites en op de internetpagina's van de dagbladen zijn bijna dagelijks nieuwsberichten te vinden met het CBS als bron. De eerste berichten over onderzoeksresultaten van het CBS zijn vaak al binnen enkele minuten op het internet te vinden. Het CBS heeft een eigen distributiesysteem om de berichten onder de media en aangesloten (gratis) abonnees via e-mail te verspreiden. Naast de eigen distributie worden de CBS-berichten door het ANP overgenomen en in een bewerkte vorm verspreid onder zijn abonnees. De economische berichten van het CBS worden ook gepubliceerd op Teletekst pagina 506 en 507. Dagelijks worden ook onderzoeksresultaten via Twitter (statistiekcb) en RSS-feeds verspreid.

Door de financiële crisis ontstond de afgelopen jaren vraag naar meer informatie achter de cijfers. Ook was er meer aandacht voor visuele weergaves, analyses en conclusies. Het merendeel van de nieuwe producten die in 2011 is ontwikkeld, zoals de investeringsradar, de vacature-indicator, de lokale lasten vergelijker en nieuwe toepassingsmogelijkheden van de Conjunctuurklok, is samengebracht in de brochure *Responding to the financial crisis: Actions taken by Statistics Netherlands*. Hierover zijn internationaal lezingen gegeven en papers gepresenteerd. Het CBS wordt door grote internationale organisaties zoals de OESO, de VN en het Internationaal Monetair Fonds (IMF) vaak vermeld als trekker en vernieuwer op dit terrein.

3.2 Een selectie van evenementen in 2011

Onderstaand een selectie van een aantal evenementen die het CBS in 2011 heeft georganiseerd.

- Op 11 januari werd de *Internationaliseringsmonitor 2010* uitgereikt aan secretaris-generaal Buijink van het ministerie van EL&I.
- Op 20 januari 2011 organiseerde het CBS een onderwijssymposium, getiteld *Onderwijs, de cijfers* (zie ook paragraaf 3.3).
- Op 15 februari werd de persconferentie *De Nederlandse economie 2010* georganiseerd.
- Op 17 februari werd tijdens een persbijeenkomst de *Emancipatiemonitor 2010* aangeboden aan de minister Van Bijsterveldt van OCW.
- Op 26 mei 2011 vond op het CBS in Den Haag het symposium *Cijfers zonder grenzen* plaats (zie ook paragraaf 3.3).
- Op 26 en 27 mei vond bij het CBS het internationale *Nordic SPPI seminar* plaats over het produceren en ontwikkelen van dienstenprijzenindices.
- Op 5 september is de publicatie *Monitor Duurzaam Nederland* overhandigd aan staatssecretaris Atsma van I&M.
- Op 8 september werd aan minister De Jager van Financiën de publicatie *De Nederlandse economie 2010* uitgereikt.

- Op 6 oktober werd de publicatie *Nederland door de crisis* aan Tweede Kamervoorzitter mevrouw Verbeet overhandigd.
- Op 8 oktober vond de Nederlandse Arbeidsmarkt Dag 2011 plaats (zie ook paragraaf 3.3).
- Op 27 oktober organiseerde het CBS het symposium *Bouwen op het CBS* (zie ook paragraaf 3.3).
- Op 31 oktober werd de *Internationaliseringsmonitor 2011* uitgereikt aan de heer Wientjes, voorzitter van VNO-NCW.
- Op 10 november werd de *CBS Brancheday* georganiseerd voor alle brancheorganisaties van Nederland. Deze dag is in samenwerking met VNO-NCW en MKB Nederland georganiseerd.
- Op 12 december vond de uitreiking van de CBS-persprijs plaats aan mevrouw Hermanides van Het Financieele Dagblad voor het artikel *Hypotheek duur voor klant*.
- Op 20 december is de publicatie *Het Nederlandse Ondernemingsklimaat* uitgereikt aan de heer Leeftink, directeur-generaal Bedrijfsleven en Innovatie van het ministerie van EL&I.
- Op 22 december is door de heren Pans (voorzitter directieraad Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)) en Beukema (algemeen directeur van het Interprovinciaal Overleg (IPO)) de door het CBS ontwikkelde *Gemeenteportal* in gebruik genomen.

3.3 Reguliere statistische programma

1. Arbeid en sociale zekerheid

Het werkprogramma van statistieken over arbeid en sociale zekerheid is in 2011 gerealiseerd, waarbij onder meer is gepubliceerd over de ontwikkeling van de cao-lonen, overwerk, uitzendkrachten, creatieve beroepen, werknemers uit Midden- en Oost-Europese landen, ziekteverzuim, werknemers met burn-outklachten, stakingen, vakbondsleden, baan zoeken en baan vinden, tijdelijke arbeidscontracten, gemiddelde leeftijd waarop werknemers met pensioen gaan, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en het gebruik van onbetaalde kinderopvang.

In 2011 is samengewerkt met het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) bij het uitbrengen van het maandelijks persbericht over werkloosheid. Dit persbericht verschaft de laatste cijfers over de werkloze beroepsbevolking, over de bij het UWV WERKbedrijf ingeschreven niet-werkende werkzoekenden en over de door het UWV verstrekte werkloosheidswet(WW)-uitkeringen. Daarnaast is elk kwartaal een persbericht verschenen over de ontwikkeling van het aantal banen van werknemers en vacatures en het aantal mensen in de bijstand.

In het kwartaaltijdschrift *Sociaaleconomische trends* verschenen onder meer artikelen over de economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen, inkomen uit werk en risico op armoede, het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), inkomen en de combinatie van arbeid en zorg, voortijdige schoolverlaters, buitenlandse bedrijven en allochtone werknemers.

In februari 2011 verscheen de publicatie *Dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt: de focus op kwetsbare groepen*. Die kwam tot stand door samenwerking met de Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO), universiteiten en andere onderzoeksinstituten. Het bevat een overzicht van de veranderde arbeidsmarkt voor kwetsbare groepen als ouderen, laagopgeleiden, mensen met een slechte gezondheid, mensen met een onderbroken beroepsloopbaan en werknemers met tijdelijke contracten. Op 3 maart 2011 vond over deze publicatie een workshop plaats in Den Haag. Ministeries, gemeenten, andere overheidsinstellingen en universiteiten presenteerden en bediscussieerden recente inzichten en nieuwe informatiewensen over kwetsbare groepen op de Nederlandse arbeidsmarkt.

In mei 2011 heeft het CBS deelgenomen aan de expertbijeenkomst van de Tijdelijke commissie Lessen uit recente arbeidsmigratie (Lura) van de Tweede Kamer. Het CBS heeft tijdens de

bijeenkomst toelichting gegeven op de betekenis van de beschikbare CBS-cijfers over migratie, migratiemotieven, buitenlandse werknemers en de bevolkingsprognose.

Op 8 oktober 2011 vond op het CBS in Den Haag de Nederlandse Arbeidsmarkt Dag 2011 plaats, georganiseerd door de stichting Nederlandse Arbeidsmarkt Dag in nauwe samenwerking met het CBS. De dag werd bezocht door ruim 100 deelnemers uit praktijk, beleid en wetenschap. De samenvattingen van de gepresenteerde papers zijn beschikbaar op de website van de conferentie (www.arbeidsconferentie.nl). Een selectie van de papers is opgenomen in een speciale uitgave van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*.

In 2011 zijn - naast tabellen over aantallen sociale uitkeringen - voor de eerste keer op StatLine tabellen gepubliceerd met het aantal uitkeringen per persoon.

2. Bedrijven

Met De Nederlandsche Bank (DNB) werden in 2011 nieuwe afspraken gemaakt over bedrijfsstructuren, de status van zogeheten Bijzondere Financiële Instellingen (BFI's), *Captive Financial Institutions* (CFI's) en Alleen Activiteiten Buitenland (AAB's) in het kader van de onderzoekspopulatie van de statistiek Financiën Ondernemingen. Deze afspraken zijn gemaakt, omdat uit eerdere onderzoeken bleek dat populatieverschillen de oorzaak waren van verschillen in datarapportages.

In 2011 werd de productiestatistiek holdings en hulpbedrijven in vernieuwde vorm uitgevoerd. Hierdoor wordt nu ook intraconcern-dienstverlening in kaart gebracht. Publicatie van de resultaten volgt in 2012.

In 2011 is de eerste editie van de publicatie *ICT, kennis en economie* verschenen. Deze publicatie is een vervolg op *De digitale economie* en *Kennis en economie*. De nieuwste editie van de publicatie over het *Nederlandse ondernemingsklimaat* verscheen eind 2011.

Samen met de statistische bureaus van Engeland, Zweden, Noorwegen, Italië, Duitsland, Frankrijk, Denemarken, Ierland, Slovenië, Oostenrijk, Finland, Luxemburg, Polen en Roemenië is in 2011 gestart met nieuw onderzoek naar de relatie tussen ICT-gebruik en productiviteit. Daarnaast zijn er vorderingen gemaakt in het kader van het bijschatten van uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door kleine bedrijven. In het *Journal of Industry, Trade and Competition* zijn de resultaten gepubliceerd van een onderzoek naar de relatie tussen concurrentie en onderzoek en ontwikkeling.

Vanaf november 2011 is de maandelijks publicatie van de conjunctuurenquête uitgebreid met de detailhandel en autobranche. Voorheen bevatte deze alleen de industrie en zakelijke dienstverlening. Ook is de informatie uitgesplitst naar provincie.

3. Bevolking

Binnen het reguliere werkprogramma over bevolkingsstatistiek is onder meer gepubliceerd over de bevolkingsgroei, immigratie en emigratie, de levensverwachting van Nederlanders, het aantal adoptiekinderen, Midden- en Oost-Europeanen in Nederland en Chinezen in Nederland.

In het CBS-kwartaalblad *Bevolkingstrends* is in 2011 onder meer bericht over de bevolkingsprognose 2010–2060, levensverwachting zonder chronische ziektes, regionale verschillen in aandeel hoogopgeleiden en arbeidsparticipatie, sociale stijging en invloed van de buurt, langdurige werkloosheid, omvang en spreiding van Surinaamse bevolkingsgroepen in Nederland, sociaal-economische positie van ouders en kinderen naar herkomst, opvattingen over dubbele nationaliteiten en de binding met buurt en buurtgenoten. Op 12 oktober verscheen de *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040*.

In de nieuwe pensioenwet wordt voorgesteld de richtleeftijd voor aow en pensioen, na een eerste verhoging tot 66 jaar in 2020, te koppelen aan de resterende levensverwachting op 65-jarige leeftijd. Hiertoe wordt elke vijf jaar aan de hand van de dan geldende CBS-prognose vastgesteld of een verdere verhoging met ten hoogste één jaar gerechtvaardigd is. Op basis van de sterfteprognoses heeft het CBS in 2011 doorgerekend wat, gegeven iemands geboortjaar, diens meest waarschijnlijk toekomstige pensioengerechtigde leeftijd is als de wet van kracht wordt.

4. Bouwen en wonen

Het reguliere programma voor de statistiek verleende bouwvergunningen en de woningstatistiek - gereedgemaakte woningen - is in 2011 uitgevoerd.

In navolging van periodieke publicaties in vakbladen als *Stedebouw en architectuur* verschijnen vanaf 2011 ook korte CBS-artikelen in het vakblad *Cobouw*.

In oktober 2011 organiseerde het CBS het symposium *Bouwen op het CBS* over de samenhang tussen de bouwcijfers en over de vraag hoe deze cijfers te gebruiken zijn bij het beschrijven van de ontwikkelingen in de bouw. Een maand later is een branchedag voor de bouw georganiseerd. Deze dag was een succes en verdient navolging: het idee is gelanceerd om vergelijkbare sessies ook voor andere branches te organiseren.

5. Financiële en zakelijke diensten

Het reguliere werkprogramma van de statistieken over financiële en zakelijke diensten is gerealiseerd. Het publicatiepakket voor de financiële instellingen, geld- en kapitaalmarkt-rekeningen, institutionele beleggers, kredietinstellingen en verzekeraars en pensioenfondsen is verder afgestemd op dat voor de sectorrekeningen uit de nationale rekeningen.

6. Gezondheid en welzijn

Het reguliere werkprogramma van de statistieken over gezondheid en welzijn is in 2011 uitgevoerd. Daarbij is onder meer gerapporteerd over de uitgaven aan de gezondheids- en welzijnszorg, Nederlanders met een ernstig overgewicht, de spreiding van geestelijke ongezondheid onder de volwassen Nederlandse bevolking, over beloning van artsen, over het aantal dodelijke verkeersslachtoffers in Nederland, sterfte aan aids, medicijnen zonder recept en zelfdodingen.

In december 2011 verscheen de publicatie *Gezondheid en zorg in cijfers 2011* met de nieuwste cijfers en ontwikkelingen op het terrein van gezondheid en zorg.

Begin 2011 is het project Gezondheidsmonitor 2012 gestart, een samenwerkingsverband tussen de Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD) en het CBS met als doel de integratie van de gezondheidsenquêtes van het CBS en de plaatselijke GGD's. Het project wordt geleid door het CBS, GGD Nederland en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Op 30 november 2011 is een convenant ondertekend tussen deze drie partijen over de gezamenlijke uitvoering van de nationale en lokale gezondheidsenquêtes in 2012.

Sinds begin 2011 is het CBS verantwoordelijk voor de berekening van de *Hospital Standardized Mortality Ratio* (HSMR), een indicator die aangeeft of een ziekenhuis meer of minder sterfgevallen heeft dan het landelijk gemiddelde. Daarbij wordt rekening gehouden met allerlei kenmerken van de patiënt en de opname. Het CBS berekent als onafhankelijke instantie de HSMR op verzoek van de ziekenhuizen, die deze indicator als kwaliteitsindicator van de verleende zorg kunnen gebruiken. De uitkomsten werden in december gepubliceerd en kregen veel aandacht van de pers.

In 2011 zijn twee uitvoeringsverordeningen van kracht geworden binnen de Europese kaderverordening met betrekking tot de statistieken over volksgezondheid en gezondheid en veiligheid op het werk, arbeidsongevallen en doodsoorzaken.

7. Handel en Horeca

Sinds augustus 2011 worden de omzetontwikkelingen van de kleine en middelgrote bedrijven in de groothandel en per branche vastgesteld op basis van de btw-registraties. Door deze nieuwe methode is de lastendruk voor groothandelsbedrijven gedaald.

In 2011 is een voorraadindicator groothandel ontwikkeld. Vanaf het eerste kwartaal 2011 is deze indicator, die op kwartaalbasis gepubliceerd wordt in productie genomen. Hiermee komt

het CBS tegemoet aan de grote informatiebehoefte met betrekking tot voorraden in verband met de financiële crisis.

8. Industrie en energie

In juni 2011 is de industrieradar voor het eerst gepubliceerd. De industrieradar is een instrument om de ontwikkelingen van de industriële productie mee te analyseren en in context te plaatsen. Aan de hand van zes indicatoren kan gevolgd worden of de omstandigheden zich gunstig of ongunstig hebben ontwikkeld voor Nederland.

In 2011 werd de opzet van de energiebalans herzien. De nieuwe versie van de energiebalans werd in mei op StatLine geplaatst. In de nieuwe opzet zijn de cijfers over hernieuwbare energie, kernenergie en energie uit afval herkenbaar opgenomen. Tevens is de energiebalans in het Engels beschikbaar gekomen. In september verscheen het jaarrapport *Hernieuwbare energie in Nederland 2010*. De cijfers daarin spelen een belangrijke rol bij de evaluatie van het landelijke beleid op het gebied van hernieuwbare energie.

De analyse van de klantenbestanden van energiebedrijven is flink verbeterd. Op basis van koppelingen aan verschillende registers kunnen nu de geregistreerde gas- en elektriciteitsverbruiken voor het overgrote deel aan economische sectoren worden toegewezen. In 2011 zijn de laatste controles uitgevoerd. Publicatie volgt begin 2012.

Dat de Nederlandse energiestatistieken ook internationaal worden gewaardeerd, bleek uit verzoeken van het Internationaal Energie Agentschap (IEA) om bijdragen te leveren aan de ontwikkeling van energiestatistieken in China.

9. Inkomen en bestedingen

Het voorgenomen werkprogramma van statistieken over inkomen en bestedingen is in 2011 uitgevoerd, waarbij in het bijzonder is gerapporteerd over koopkrachtontwikkelingen en erfenissen voor 'goede doelen'.

In december 2011 verscheen het *Armoedesignalement 2011*, een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS. Het *Armoedesignalement* brengt jaarlijks de armoede in Nederland beknopt in kaart.

In 2011 is een pilot gehouden met betrekking tot de introductie van internetwaarneming voor het Budgetonderzoek. Begin 2012 is gebleken dat deze pilot succesvol was. In 2012 wordt op basis hiervan het Budgetonderzoek in een nieuwe vorm onder huishoudens afgenomen.

10. Internationale handel

In augustus 2011 zijn elf nieuwe StatLinetabellen gepubliceerd als resultaat van de outputverbetering van de internationale handelsstatistieken. Het betreffen detailtabellen over de handel van Nederland op het niveau van bijna tienduizend goederensoorten en bijna 250 landen. In vergelijking met de reeds bestaande tabellen zijn er verbeteringen doorgevoerd op het gebied van volledigheid, kwaliteit en toegankelijkheid voor de gebruiker.

In 2011 zijn voor het eerst jaargegevens (2009) over de internationale goederenhandel uitgesplitst naar de bedrijfskenmerken omvang van de bedrijven (aantal werknemers) en bedrijfsactiviteit (SBI) gepubliceerd.

11. Landbouw

De samenwerking met het ministerie van EL&I op het gebied van landbouw is in 2011 verder geïntensiveerd. In januari 2011 werd tussen het CBS en het ministerie een overeenkomst getekend over de levering van gegevens voor de landbouwtelling en de Identificatie en Registratie van dieren. Deze gegevensuitwisseling vereenvoudigt de uitvoering van de Landbouwtelling.

In 2011 is een nieuwe samenwerking met het Landbouw Economisch Instituut (LEI) aangegaan met betrekking tot het onderwerp koop- en pachtprizen van landbouwgronden. Doel van deze samenwerking is om Eurostat in 2012 van informatie te voorzien over dit onderwerp (zowel methodologisch als datasets - verslagjaar 2011).

De cijfers over de biologische landbouw (landbouwproductie en aanwezigheid van landbouwhuisdieren) zijn conform de nieuwe verordening geleverd aan Eurostat.

Met ingang van 2010 is de bedrijfstypering voor de landbouwtelling gewijzigd. Met terugwerkende kracht zijn deze wijzigingen doorgevoerd in de relevante StatLinetabellen. Daardoor zijn in 2011 nieuwe StatLinetabellen beschikbaar gekomen en zijn reeksen vanaf 2000 beschikbaar.

12. Macro-economie

De nationale rekeningen (NR) zijn in juni 2011 - conform Europese afspraken - overgegaan op een nieuwe classificatie van bedrijfsactiviteiten, de SBI 2008. Met de nieuwe indeling kan meer gedetailleerd worden gepubliceerd over diensten, wat recht doet aan het toegenomen belang van diensten in de economie. De nieuwe indeling is doorgevoerd voor zowel jaar- als kwartaaltabellen, maar de macrototalen van de NR zijn ongewijzigd gebleven. Tegelijkertijd zijn de tijdreeksen teruggelegd tot 1988 gepubliceerd.

In september 2011 is de prijsindex arbeid gepubliceerd. Deze nieuwe kwartaalindex van de arbeidsrekeningen beschrijft de ontwikkeling van de loonkosten per gewerkt uur, waarbij is gecorrigeerd voor veranderingen in de werknemerspopulatie. In 2011 zijn de tijdreeksen van arbeidsrekeningen aangevuld, verbeterd en teruggelegd tot 1969. Het gaat onder meer om gegevens over banen, werkzame personen, gewerkte uren, lonen en loonkosten.

In constructieve samenwerking met DNB is grote vooruitgang geboekt bij het verkleinen van de verschillen tussen de buitenlandrekening van de sectorrekeningen van het CBS en de betalingsbalans van DNB. Het betreft een veelomvattend en complex project, dat in 2012 wordt voortgezet. In 2011 is belangrijke voortgang geboekt bij de afstemming van de juridische structuren van ondernemingen. De afstemming van de populatie van de bijzondere financiële instellingen (BFI's) is in 2011 afgerond en er zijn procedurele afspraken gemaakt om de afgestemde populatie compleet en actueel te houden.

In 2011 is het programma HEcS afgerond. Onder het programma HEcS vallen de belangrijkste vernieuwingen binnen de keten van economische statistieken. Voor meer informatie wordt verwezen naar hoofdstuk 6.

13. Natuur en Milieu

Een consortium van *United Nations University*, CBS en TU Delft heeft in 2011 een model ontwikkeld waarmee de hoeveelheid elektronisch afval kan worden bepaald. Partners in dit consortium zijn Wecycle, Witteveen+Bos en Ffact.

In maart 2011 is het rapport *Meetprogramma's flora en fauna in 2010* verschenen.

Ter voorbereiding van het groene groei rapport van de OESO heeft het CBS gegevens geleverd. Het CBS publiceerde het rapport *Green Growth in the Netherlands* met een eerste beschrijving en analyse van de betreffende indicatoren voor de Nederlandse situatie.

In 2011 zijn de milieurekeningen geactualiseerd en verder ontwikkeld conform planning. In november verscheen de publicatie *Environmental accounts in the Netherlands* met drie thema-artikelen: de economische waarde van de Noordzee, milieusubsidies en de waardering van windenergie.

In 2011 zijn nieuwe flora-indicatoren - flora in moeras, duinen en houtwallen - beschikbaar gekomen en gepubliceerd via het *Compendium voor de Leefomgeving* (www.compendiumvoordeleefomgeving.nl). Op deze website worden natuur, milieu, ruimte en energie in samenhang met elkaar belicht en van context voorzien. De site is een gezamenlijk product van het CBS, het PBL en Wageningen University & Research centre (WUR). In 2011 is het thema ruimte op deze site opnieuw ingedeeld, waardoor de toegankelijkheid is verbeterd.

14. Onderwijs

Het reguliere programma van de onderwijsstatistieken is in 2011 uitgevoerd. Daarbij is onder meer gerapporteerd over voortijdige schoolverlaters, bedrijfsopleidingen en buitenschoolse opvang.

Op 20 januari 2011 organiseerde het CBS een onderwijssymposium, getiteld *Onderwijs, de cijfers* voor tachtig externe deelnemers. Doel van het symposium was de gebruikers van onderwijsstatistieken te laten zien welke gegevens het CBS heeft en waar deze gegevens te vinden zijn: op de themapagina Onderwijs, in StatLine, in het *Jaarboek Onderwijs* en bij het CvB.

In december 2011 verscheen de nieuwste editie van het *Jaarboek Onderwijs in cijfers*. In dit boek presenteert het CBS de meest actuele informatie over het onderwijs: over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven. Ook komen in deze uitgave speciale onderwerpen aan bod: instromers van buiten het onderwijs in het hoger onderwijs, regionale verschillen in onderwijsniveau, internationale leerlingprestaties en de uitgaven per diploma.

De jaarlijkse gezamenlijke datalevering aan UNESCO, OESO en Eurostat krijgt in 2012 een wettelijk verplicht karakter in het kader van de Europese verordening voor statistieken over onderwijs en levenlang leren. In 2011 zijn daartoe nieuwe statistieken ontwikkeld om lacunes in deze datalevering te kunnen opvullen.

15. Overheidsfinanciën en politiek

Overheidsfinanciën

De statistieken over de overheidsfinanciën staan sinds de schulden crisis in Europa zeer in de belangstelling. Na de problemen met Griekenland heeft Eurostat via nieuwe regelgeving grotere bevoegdheden gekregen bij de verificatie van de cijfers over het overheidstekort en de overheidsschuld. Het onderzoek naar de juistheid wordt geïntensiveerd en de controlemissies van Eurostat vinden nu jaarlijks plaats. In het verleden was dit één keer per twee jaar. In december 2011 was de laatste controle. De Nederlandse rapportages over overheidstekort en overheidsschuld aan de Europese Commissie zijn zonder problemen vastgesteld.

Nationaal is er ook veel belangstelling voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. In 2011 heeft dit geleid tot verschillende bijdragen aan seminars. Verder zijn in StatLine nieuwe tabellen beschikbaar gekomen over de overheidsfinanciën volgens internationale statistische richtlijnen. In het bijzonder is nu een tabel beschikbaar over de overheidsuitgaven, uitgesplitst naar bijna 70 beleidsterreinen.

In 2011 zijn binnen de statistiek Onderwijsuitgaven stappen gezet om volledig te voldoen aan de eisen die de EU vanaf 2012 stelt. De methodiek ter bepaling van de uitgaven aan Research & Development is herzien. De historische reeks met de overheidsuitgaven aan onderwijs is vanaf 1900 verder uitgesplitst. Deze geeft nu bijvoorbeeld informatie over studiefinanciering naar onderwijsniveau. Voor het *Jaarboek onderwijs 2011* zijn artikelen aangeleverd over de uitgaven per diploma, de historische ontwikkeling van de uitgaven aan het hoger onderwijs en een internationale vergelijking van onderwijsuitgaven. Het CBS is verder internationaal actief geweest met het doen van voorstellen voor de afstemming van de cijfers over uitgaven van bedrijven aan beroepspraktijkvorming. Hierdoor is een betere vergelijking mogelijk met andere landen en de OESO-publicatie *Education at a Glance*.

Politiek

In 2011 is onder meer gepubliceerd over stemmen per volmacht, de achterban van politieke partijen, de politieke interesse van immigranten, meningen van burgers over onder meer de hypotheekrenteaftrek en dubbele nationaliteit.

Op 8 en 9 april 2011 vond in Maastricht een internationale conferentie plaats over het waarnemen en beoordelen van verkiezingen. Voor de eerste keer kwamen vertegenwoordigers van de academische wereld, de politiek en diverse internationale organisaties - waaronder de

Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), Raad van Europa en de EU - bijeen om over de waarnemingsmissies te discussiëren. In de op 30 november 2011 verschenen publicatie *International election observation and assessment of elections* is hiervan verslag gedaan. De publicatie geeft een beeld van de besluitvorming en de rol en bevindingen van 30 duizend internationale waarnemers. De publicatie is een gezamenlijke uitgave van het CBS en de Universiteit Maastricht.

In oktober 2011 verscheen de publicatie *Verkiezingen: participatie, vertrouwen en integratie*. Deze publicatie beschrijft de achtergronden van het stemgedrag van het Nederlandse electoraat op basis van het Nationaal Kiezersonderzoek dat rond de Tweede Kamerverkiezingen in 2010 is uitgevoerd.

16. Prijzen

Sinds begin 2011 worden wekelijks de prijzen van autobrandstoffen gepubliceerd op StatLine en geleverd aan de Europese Commissie. Het gaat om de werkelijke pompprijzen voor benzine, diesel en LPG. Die worden berekend uit de gegevens die het CBS ontvangt van een bedrijf dat nationale tankpassen uitdeeft. Het CBS heeft deze verplichte levering overgenomen van het ministerie van EL&I.

In 2011 is gewerkt aan het verder ontwikkelen van nieuwe prijsindices voor de woningmarkt in het kader van nieuwe Europese vereisten, *Owner Occupied Housing* in de verordening over de geharmoniseerde consumentenprijsindex. Een aantal van deze indices zijn in 2011 als experimentele cijfers aan Eurostat geleverd, waaronder de totale huizenprijsindex (HPI) en de prijsindex voor opstalverzekering.

In februari 2011 is de prijsindex van de operationele autolease verbeterd. De statistiek is geactualiseerd naar de marktsituatie van 2010. In de nieuwe tabel worden ook prijsontwikkelingen van leaseauto's naar bijtellingscategorieën gepubliceerd.

Voor de herziening van het prijsindexcijfer van de zakelijke telecombranche heeft het CBS een samenwerkingsovereenkomst gesloten met de Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit (OPTA). De OPTA zal data leveren die zij in het kader van de structurele marktmonitor bij telecombedrijven waarneemt. Deze data worden dan ingezet als wegingsinformatie en om prijsontwikkelingen te meten.

17. Veiligheid en recht

In maart 2011 werden de uitkomsten van de *Integrale Veiligheidsmonitor 2010* gepubliceerd. Deze monitor is het resultaat van een samenwerkingsverband tussen het CBS, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en het ministerie van V&J en het Bureau Veiligheidsmonitor van het Nicis Institute. Naast de landelijke meting die door het CBS wordt uitgevoerd, doen ook gemeenten, (stads)regio's en politiekorpsen mee aan deze monitor. In de in maart verschenen landelijke rapportage zijn de ervaringen van Nederlanders beschreven over de leefbaarheid van de woonbuurt, de beleving van buurtproblemen, onveiligheidsgevoelens, aangiftgedrag, ervaringen met veel voorkomende criminaliteit, het oordeel van de bevolking over het optreden van de politie en preventiegedrag.

In november 2011 verscheen de jaarlijkse publicatie *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2010* met als toevoeging een nieuw hoofdstuk over overtredingen en kosten en een bijdrage van de Raad voor de Rechtspraak.

In 2011 is het herontwerp van de brandweerstatistiek van start gegaan. De Nederlandse vereniging voor brandweerbijstand en rampenbestrijding (NVBR) en het Ministerie van V&J zijn bij dit project betrokken. In dit project wordt de brandweerstatistiek inhoudelijk herzien, waarbij zoveel mogelijk gebruik gemaakt wordt van bestaande registraties. Dit zal voor een aanzienlijke lastenvermindering zorgen voor de brandweerkorpsen en, naar verwachting, ook voor een verbetering van de kwaliteit van de statistische uitkomsten.

In oktober is het onderzoeksrapport *De burger als rechter: Een onderzoek naar geprefereerde sancties voor misdrijven in Nederland* verschenen. Dit onderzoek is uitgevoerd door het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en rechtshandhaving (NSCR), de Radboud Universiteit

Nijmegen en het CBS. Daarnaast heeft het CBS samen met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) in mei een publicatie over jeugdcriminaliteit uitgebracht.

18. Verkeer en vervoer

Voor het eerst na het herontwerp zijn er in 2011 drie webmagazine-artikelen gepubliceerd over de statistiek goederenwegvervoer, waaronder in augustus het artikel *Internationaal wegvervoer blijft vaak dicht bij huis*. De wegvervoerstatistieken worden via webmagazine-artikelen in samenhang gepresenteerd en voor een groot publiek toegankelijk gemaakt.

In 2011 is gepubliceerd over de inhoud van over zee aangevoerde containers. Daarnaast zijn er voor onderzoeken – zowel binnen als buiten het CBS - verdeelsleutels geproduceerd over de aandelen van ruim 50 goederengroepen in het containervervoer. Een uitvoerige themapublicatie is in voorbereiding.

In juni 2011 is de eerste *Monitor Logistiek* opgeleverd. Dit project wordt gefinancierd door het ministerie van EL&I. De monitor geeft een beeld van de omzet in de logistieke dienstverlening.

De statistiek verkeersindexcijfers is in 2011 geactualiseerd. Onder andere door incomplete basisgegevens waren de cijfers van de afgelopen jaren gedateerd. Er werd op StatLine een nieuwe reeks verkeersindexcijfers over de periode 2000-2010 gepubliceerd. Deze reeks verving de gepubliceerde tijdreeks tot en met 2005.

In november 2011 is de eerste expertgroep goederenwegvervoer georganiseerd door het CBS. De groep bestaat uit zowel externe als interne experts. Doel van deze groep is het delen van kennis en ervaring op specifieke terreinen van transport en het verbeteren van de dienstverlening aan de gebruikers.

19. Vrije tijd en cultuur

In 2011 is op basis van het werkprogramma onder meer gepubliceerd over museumbezoek, het aantal kunstenaars, de uitgaven aan wintersport en het aantal buitenlandse toeristen.

In 2011 verschenen drie publicaties over toerisme. De publicatie *Toerisme in Nederland 2010* gaat over het gebruik van de Nederlandse logiesaccommodaties door zowel Nederlandse als buitenlandse gasten. *Toerisme en recreatie in cijfers 2011* geeft een actueel samenhangend statistisch overzicht van toerisme en recreatie in ruime zin. De uitgave *Vakanties van Nederlanders 2010* bevat onder meer informatie over de vakantiebestemmingen van Nederlanders.

In 2011 heeft vooronderzoek plaatsgevonden naar de mogelijkheden van een satellietrekening sport. Zo'n rekening blijkt mogelijk en inmiddels heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) opdracht gegeven tot het samenstellen van deze sportrekening.

Het *ESSnet-project Culture*, waarin onder meer experts op het gebied van cultuur van het CBS en het ministerie van OCW participeren heeft in 2011 een handboek met adviezen over het doen van cultuuronderzoek aan Eurostat opgeleverd.

Met het oog op het herontwerp van de statistiek Podiumkunsten heeft het CBS in 2011 een inventarisatie van nationaal beschikbare databronnen uitgevoerd. Dat gebeurde in opdracht van het ministerie van OCW.

20. Caribisch Nederland

In 2011 is het statistisch pakket over Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) uitgebreid, nadat het CBS eind 2010 is gestart met het leveren van statistische output over de drie eilanden.

In 2011 heeft het CBS gewerkt aan de uitvoering van de taken die zijn vastgelegd in de nieuwe Wet financiën openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Het CBS werkte hiervoor samen met het College Financieel Toezicht op Curaçao. Daarnaast verstrekke het CBS - conform de Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten - ondersteuning aan het CBS Curaçao en gaf het advies aan de Nederlandse regering en de regeringen van Curaçao en Sint

Maarten over de samenstelling van de collectieve sector van de landen Curaçao en Sint Maarten.

In 2011 is de tabel minimumuurloon Caribisch Nederland gepubliceerd, met daarin de minimumurlonen per eiland zoals door het ministerie van SZW is vastgesteld.

Nooit eerder gepubliceerde tijdreeksen 1993-2009 over energie en water zijn in 2011 op StatLine geplaatst.

Ook verschenen twee StatLinetabellen en een webartikel over de bevolkingscijfers van Caribisch Nederland. Het gaat hierbij om cijfers die de stand per 1 januari 2011 weergeven en ontwikkelingen zoals geboorte, sterfte, immigratie en emigratie over 2010. Het CBS heeft bij de berekening van de cijfers gebruik gemaakt van de bevolkingsadministratie van de eilanden.

Tot oktober 2010 werd het Arbeidskrachtenonderzoek (AKO) elke twee jaar op Bonaire uitgevoerd door het CBS Nederlandse Antillen. Vanaf 10 oktober 2010 behoort Bonaire tot Nederland en wordt het AKO uitgevoerd door CBS Nederland. Er is een webartikel en een persbericht verschenen over de arbeidssituatie op Bonaire in 2010.

In 2011 is een methode ontwikkeld om de energiebalans van Bonaire te kunnen opstellen.

Tot slot is eind 2011, in samenwerking met de Kamer van Koophandel (KvK) op de drie eilanden, begonnen met een integrale bedrijventelling gecombineerd met een conjunctuurenquête. Alle bedrijven die in het Handelsregister van de KvK staan geregistreerd zijn benaderd. Het veldwerk is in december 2011 afgerond.

Sinds het eerste kwartaal van 2010 verzorgt het CBS de meting van de consumentenprijzen op Caribisch Nederland. Vanaf het eerste kwartaal 2011 worden elk kwartaal inflatiecijfers voor de afzonderlijke eilanden gepubliceerd.

21. Dossiers

Hieronder treft u toelichting aan op een selectie van een aantal dossiers. Deze zijn thema-overstijgend en bieden de belangrijkste informatie die het CBS heeft over een specifiek onderwerp, zoals Nederland regionaal of allochtonen.

Allochtonen

In 2011 werd op basis van het werkprogramma onder meer gerapporteerd over arbeidsmigratie, asielzoekers, vluchtelingen in Nederland, werkloosheid onder niet-westerse allochtonen, huwelijken van allochtonen en Chinezen in Nederland.

Conjunctuur

De Conjunctuurklok is in 2011 op visueel vlak verbeterd. Het design van de klok is aangepast en er zijn gebruiksmogelijkheden toegevoegd. Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde spoor-optie: per indicator kan aangegeven worden het pad te tonen dat de indicator in de klok heeft afgelegd in een zelf te kiezen periode.

Begin 2011 is de investeringsradar in productie genomen. Deze radar is ontwikkeld voor de analyse van de bedrijfsinvesteringen. Met de introductie van de radar is de serie maandelijkse radars voor de bestedingscategorieën van de economie voltooid. De exportradar en de consumptieradar waren al onderdeel van de conjunctuurberichtgeving.

De conjunctuurberichtgeving is uitgebreid met een maandelijkse vacature-indicator. Deze nieuwe indicator is samengesteld uit de conjunctuurtesten en geeft een eerste indicatie van de richting waarin het aantal vacatures zich ontwikkelt. Daarmee loopt de indicator vooruit op de realisatiecijfers - op kwartaalbasis - van de vacaturestatistiek.

Emancipatie

In februari verscheen de zesde editie van de *Emancipatiemonitor*. Aan bod kwamen recente ontwikkelingen op het gebied van onderwijs, betaalde arbeid, combinatie van arbeid en zorg, inkomen, politieke en maatschappelijke besluitvorming en geweld tegen vrouwen. De *Emancipatiemonitor* is een gezamenlijke publicatie van het CBS en het SCP in opdracht van het ministerie van OCW.

Jongeren

In 2011 is conform het werkprogramma onder andere gepubliceerd over jongeren met een tijdelijk arbeidscontract, bijstand onder jongeren, jeugdwerkloosheid, voortijdige schoolverlaters, ongezonde leefstijl van jongeren, de invloed van sociale binding met school op voortijdig schoolverlaten, jeugddelinquentie en jeugdhulpverlening.

In december 2011 verscheen het rapport *Regionaal beeld van de jeugd 2011*, een gezamenlijke publicatie van het ministerie van VWS en het CBS. Het rapport geeft de situatie weer van jongeren per provincie, waarbij ook zoveel mogelijk de gemeenten aan bod komen. De onderwerpen zijn verdeeld over de thema's jongeren en gezin, gezondheid en welzijn, onderwijs, arbeidsmarkt, en veiligheid en justitie.

Vergrijzing

Het CBS publiceerde in 2011 onder meer over het tempo van de vergrijzing, vijftigplussers op de arbeidsmarkt, pensioenaanspraken, pensioenleeftijd werknemers, uitgaven aow, gezondheid en welvaart van ouderen, en ouderenzorg.

Nederland regionaal

In het kader van de regionale en ruimtelijke statistieken is in 2011 onder meer gepubliceerd over het aantal gemeenten, bevolkingskrimp per gemeente, aandachtswijken, economische karakteristieken van bedrijven in het stadsgewest Parkstad, binnensteden en hun bewoners, en Nationale Landschappen.

Verder verscheen in 2011 een nieuwe editie van *Gemeente op maat*. Hierin geeft het CBS een statistisch overzicht van elke Nederlandse gemeente die op 1 januari 2010 bestond. De publicatie bestaat uit acht thematische hoofdstukken waarin gemeentelijke data in een regionaal kader worden geplaatst. Daarnaast bevat de publicatie kerncijfers over de wijken en buurten van gemeenten en een introductie in de verscheidenheid aan regionale gegevens die het CBS aanbiedt in de databank StatLine.

Op 26 mei 2011 vond op het CBS in Den Haag het symposium *Cijfers zonder grenzen* plaats voor ongeveer honderd externe bezoekers. Naast presentaties over ruimtelijke statistieken door CBS-medewerkers waren er ook externe sprekers. Er werd onder meer gediscussieerd over onderwerpen als bodemgebruik, buurtcijfers en geoservices.

3.4 Programmavernieuwing (speerpunten)

In het Strategisch Meerjarenprogramma 2009-2013 is een aantal structureel geachte maatschappelijke ontwikkelingen benoemd waarop het CBS met de statistische informatievoorziening op zou moeten inspelen. De uitwerking daarvan in concrete voorstellen voor onderzoek of nieuwe statistiek gebeurt in de vorm van een vernieuwingsprogramma, de speerpunten. De belangrijkste vernieuwingen staan hieronder gegroepeerd.

Internationale economische relaties (SIER)

Het speerpunt behelst een onderzoeksprogramma naar de effecten van globalisering en internationalisering op de economische groei en werkgelegenheid. Uitvoering van dit programma geschiedt door de koppeling van microdata uit de sociale statistieken (onder meer baangegevens) met handelsdata uit de bedrijfsstatistieken.

Resultaten van dit onderzoek zijn zichtbaar gemaakt in de *Internationalisation Monitor 2011*, waarin tijdreeksen en artikelen zijn opgenomen over de karakteristieken van de ondernemingen die actief zijn in de internationale handel en de bijdrage van die bedrijven aan de werkgelegenheid.

In 2011 is verder een haalbaarheidsstudie verricht naar het combineren van bestaande macro-economische overzichten per sector van alle transacties met het buitenland (lonen, rente, dividenden, inkomensoverdrachten).

Economische doelgroepanalyse en gedrag van ondernemingen

Het speerpunt heeft tot doel de informatie die in de verschillende statistieken en bronnen over de economie te vinden is structureel te bundelen om zo in staat te zijn op flexibele belangrijke of nieuwe groepen bedrijven in samenhang te kunnen presenteren. In 2011 is er onder meer in samenwerking met het Economisch Instituut Midden- en Kleinbedrijf (EIM) een onderzoek over dynamiek, vermogen en inkomsten van zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) uitgevoerd. Verder is een literatuuronderzoek uitgevoerd over de prestatie van economische ketens en clusters, waarmee in 2012 verder wordt gewerkt.

Conjunctuur

Dit speerpunt moet leiden tot betere en snellere informatie over de conjuncturele ontwikkeling. In 2011 is verder gewerkt aan de ontwikkeling van een maandindicator economische groei. Voor de raming van de groei van de commerciële dienstverlening is een betere methode ontwikkeld. Verder is een voor werkdag gecorrigeerde reeks samengesteld. Deze geeft een zuiverder beeld van de onderliggende conjunctuurbewegingen dan de originele reeks.

Ook het onderzoek naar de mogelijkheden om de eerste raming van de economische groei te versnellen van 45 dagen naar 30 dagen na afloop van een kwartaal is in 2011 voortgezet. Voor de eerste drie kwartalen is een proeframing na 30 dagen gemaakt van de flashraming economische groei.

Het project risico-indicatoren financiële markten heeft een ontwerp opgeleverd voor een factsheet macro-financiële risico's. Deze factsheet geeft een overzicht van een beperkt aantal variabelen die inzicht geven in de structurele ontwikkelingen in de Nederlandse financiële economie. Aanvullend is een StatLinetabel met alle relevante indicatoren ontwikkeld. Nader onderzoek vindt plaats in 2012.

In 2011 is gewerkt aan de ontwikkeling van een analysesysteem voor de internationale handel. Het heeft een concept-visualisatie opgeleverd die in een vroegtijdig stadium signalen registreert, die belangrijk zijn voor de Nederlandse export, zoals over belangrijke afnemers (bijvoorbeeld producentenvertrouwen in andere landen). De visualisatie wordt in 2012 gepubliceerd.

Prijsonwikkelingen

Het speerpunt prijsonwikkelingen heeft als doel statistieken over prijzen aan te vullen, te verbeteren en op een begrijpelijke wijze te publiceren. In 2011 is binnen het speerpunt prijsonwikkelingen een nieuwe StatLinetable ontwikkeld en gepubliceerd met de consumentenprijsindex (CPI) naar type huishouden. Het gaat om uitkomsten vanaf 2006 waarbij huishoudens op grond van hun voornaamste inkomensbron zijn in gedeeld in werknemers, zelfstandigen, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Ook is een StatLinetable van de prijsindex van frequente aankopen gepubliceerd en is het onderzoek over de CPI naar verkoopkanaal afgerond. De cijfers dienen als input voor de detailhandelsstatistieken. Als afsluiting van het speerpunt is over de heterogeniteit van de CPI een afsluitend artikel geschreven waarin deze drie facetten van heterogeniteit - waar (verkoopkanalen), wie (huishoudentypen) en hoe vaak (frequentie) - nader beschreven zijn.

Regionaal economische statistieken

De doelstellingen van het speerpunt regionaal-economische statistieken zijn uitbreiding en kwaliteitsverbetering van de regionaal-economische statistische informatie en verbetering van de toegankelijkheid daarvan. In 2011 is de regiobase ontwikkeld, een verrijking van het bedrijvenregister met vestigingsinformatie op regionaal niveau. De regiobase maakt het mogelijk om op een gestandaardiseerde wijze economische statistieken te maken op regionaal niveau. Eind 2011 verscheen de eerste StatLinetable op basis van de regiobase, een regionalisering van een aantal hoofdvariabelen uit de jaarlijkse productiestatistieken per bedrijfstak.

Impact ICT

In 2011 is gestart met het speerpunt Impact ICT. Het speerpunt heeft twee doelstellingen: het ontwikkelen van nieuwe indicatoren die een beter inzicht moeten geven in de invloed van internet op economie en samenleving en een onderzoek naar de mogelijkheden van internet als databron bij het maken van (nieuwe) statistieken. Het internetgebruik (onder meer voor sociale media) en de interneteconomie zijn economisch en sociaal van groot belang. Om de snelle ontwikkelingen ook beleidsmatig te kunnen volgen is actuele informatie onmisbaar. Het gebruik van internet en andere nieuwe technologieën als databron is essentieel om kosten en enquêtedruk van bestaande en nieuwe enquêtes te beheersen. Binnen dit speerpunt wordt samengewerkt met diverse externe partijen die kennis hebben van dataverzameltechnieken op internet. Het speerpunt wordt mede gefinancierd door het ministerie van EL&I. Onder andere Eurostat en de OESO hebben belangstelling getoond voor de resultaten. De activiteiten binnen dit speerpunt hebben geresulteerd in interne rapportages en onderzoeksverslagen.

Sociale dynamiek en uitbreiding arbeidsrekeningen

Met dit speerpunt is tegemoet gekomen aan de wens om meer informatie over dit thema die is ingegeven door een toename van de dynamiek in de samenleving, het pluriformer worden van de levenslooppatronen van mensen en de veranderende (en flexibiliserende) arbeidsmarkt. In 2011 zijn binnen dit speerpunt statistieken ontwikkeld die inmiddels in het reguliere werkprogramma zijn opgenomen: gedwongen mobiliteit in verband met ontslag, globalisering en loopbanen van werknemers, uitkeringsduur, uitkeringsafhankelijkheid, werkzekerheid, werkloosheids- en baanvindduur, overgang in- en uit werkloosheid, de relatie tussen post-initieel onderwijs en baan- en beroepsmobiliteit, immigratie en sociaaleconomische integratie van immigranten, arbeid, zorg en kinderopvang, (re)integratie in werk van mensen met gezondheidsproblemen, en verandering van werkgever en loonontwikkeling. Over deze statistieken is onder meer gepubliceerd via StatLine, in diverse andere CBS-media en in externe tijdschriften zoals het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*.

Transport en Logistiek

In 2011 is dit speerpunt gestart. Het doel is om meer inzicht te krijgen in de economische betekenis van transport en fysieke goederenketens. Gezien het economische belang van de transportsector voor Nederland én de bijdrage aan filevorming en milieu- en klimaatproblematiek is er veel externe vraag naar cijfers over de logistieke sector. De onderzoeken die in 2011 zijn uitgevoerd naar waardeketens van het wegvervoer en naar goederenketens zullen in 2012 leiden tot publicaties op StatLine.

Mobiliteit

Het doel van het speerpunt mobiliteit is het meer in samenhang met demografische, sociaal-culturele, economische, ruimtelijke en technologische ontwikkelingen beschrijven van de mobiliteit. Een belangrijk product van het speerpunt is de SSB-satelliet Mobiliteit die een component bevat over kentekens die kunnen worden gekoppeld aan personen en huishoudens. Op basis van deze component zijn in 2011 twee publicaties verschenen: over vervoermiddelbezit naar huishoudens en personen, en over brom- en snorfietsbezit.

Inkomen, belastinguitgaven en belastingdruk

Dit speerpunt beoogt een actueel beeld te geven van de verdeling van de totale belastingdruk over huishoudens. In 2011 zijn nieuwe StatLinetabellen samengesteld over de inkomstenbelasting met gegevens over belastingbedragen, -druk en -voordelen, heffingskortingen, vrijstellingen en aftrekposten. Verder zijn nieuwe StatLinetabellen vervaardigd over indirecte belastingen (zoals btw en accijnzen) en over lokale heffingen (gemeentelijke- en waterschapsheffingen) en de uit beide voortvloeiende druk. Daarnaast zijn over deze onderwerpen artikelen verschenen in de *ESB* ('De drukverdeling van collectieve lasten') en het *Weekblad voor Fiscaal Recht* ('Onverzilverde heffingskortingen').

Op de CBS-website is een nieuwe visualisatie verschenen: de Lokale Lasten Vergelijker. Met deze interactieve visualisatie op basis van lokale heffingen en belastingen wordt het effect voor de persoonlijke situatie zichtbaar gemaakt van bijvoorbeeld gezinsuitbreiding, het kopen van een tweede auto, verhuizen of het kopen van een huis. In aansluiting daarop is een prototype ontwikkeld voor de Persoonlijke Belasting Calculator.

Sociale samenhang

Het speerpuntproject heeft tot doel het bieden van een samenhangend beeld over de sociale samenhang in de Nederlandse samenleving en het sociaal kapitaal van verschillende bevolkingsgroepen. In 2011 is een aantal artikelen geschreven over samenhang in de buurt, sociale samenhang en welzijn, vrijwilligerswerk, dubbele nationaliteiten en hulpbronnen die mensen in hun netwerk hebben. Daarnaast is een boek samengesteld over politieke participatie. Deze publicatie is gebaseerd op het Nationaal Kiezersonderzoek 2010 (NKO), het Survey Integratie Minderheden (SIM) en het Survey Integratie Nieuwe Groepen (SING). Daarnaast is een rapport over de meetlat sociaal kapitaal afgerond en is een nieuwe meetlat samengesteld, een schatting op basis van gegevens uit 2010. Hiermee is de robuustheid van het instrument getoetst en zijn de eerste jaar-op-jaar-ontwikkelingen in kaart gebracht. Bovendien is de meetlat uitgebreid met informatie over vrijwilligerswerk en informele hulp. Deze gegevens ontbraken in eerdere jaren. Tot slot is de vraagmodule sociale samenhang in de CBS-enquêtes verbeterd.

Levensloop

Doel van het speerpunt levensloop is de ontwikkeling van statistieken die de levensloopdiversiteit in beeld te brengen. Het speerpunt richt zich op de opeenvolgende fasen van de levensloop (de jeugd, de adolescentie periode, het werkende leven en de periode daarna) en de overdracht van levensloopgedrag van ouders op kinderen. Binnen het speerpunt zijn in 2011 de volgende statistieken ontwikkeld: opgroeien in Nederland naar sociale mobiliteit, cumuleren van risicogedrag (voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit), ongezonde

leefstijlen en hun gevolgen, nieuwe gezinsvormen, regionale arbeidsmarktsituatie van jongeren, veranderende arbeidsmarktrelaties, transitie tussen arbeid en sociale zekerheid, en welvaart gerelateerde verschillen in gezondheid en zorg bij specifieke groepen ouderen.

Ageing society

Het speerpunt *ageing society* is erop gericht om meer gegevens naar leeftijd te genereren, waarbij de veranderingen in de leeftijdsopbouw van de bevolking een aandachtspunt zijn. De veranderende leeftijdsopbouw van de bevolking zal naar verwachting leiden tot een stijgende vraag naar informatie over de effecten van deze veranderingen in de demografie van de bevolking op sociaal-economische ontwikkelingen. Binnen het speerpunt vergrijzing is daarom geïnventariseerd welke andere statistische informatie benodigd is voor de analyse van de economische vraagstukken rond deze *ageing society* en welke lacunes er zijn in de beschikbare informatie. Dit heeft in 2011 geresulteerd in de formulering van een statistisch analysekader voor de beschrijving van deze vraagstukken.

Beleving

Binnen het speerpunt belevingen wordt onderzoek gedaan met de nadruk op het verzamelen van subjectieve informatie over opvattingen, preferenties en belevingen van Nederlanders. De eerste resultaten op dit gebied in 2011 betroffen informatie over opvattingen over solidariteit in de gezondheidszorg.

Onderwijs

De doelstelling van het speerpunt Onderwijs is te voorzien in de (inter)nationale informatiebehoefte over de rol van het onderwijs in de samenleving. De statistiekproductie op basis van onderwijsnummerbestanden leverde in 2011 StatLinetabellen op, publicaties in tijdschriften, bijdragen aan themapublicaties en bouwstenen voor externe samenwerkingsverbanden. In de StatLinetabellen zijn cijfers opgenomen over door- en uitstroom in het middelbaar beroepsonderwijs, de overgang van voortgezet onderwijs naar middelbaar beroepsonderwijs, voortijdig schoolverlaters, verdachten van criminaliteit naar onderwijssoort en leerjaar, de overgang van middelbaar beroepsonderwijs naar arbeidsmarkt en onderwijsuitgaven.

Veiligheid

Dit speerpunt beoogt de integrale beschrijving van het veiligheidsterrein vanuit complementaire gezichtspunten. Het bestaat uit drie deelprojecten: de SSB-Satelliet Veiligheid, de Satelliet Veiligheid en Veiligheidsmonitor (VM) en de Veiligheidszorgrekeningen.

Binnen het speerpunt veiligheid zijn met twee belangrijke registerhouders, het Centraal Justitieel Incassobureau en de Justitiële Informatiedienst, afspraken gemaakt over levering van informatie over personen die in aanraking kwamen met het strafrechtelijk systeem. Het doel van deze levering is de verdere uitbouw van de satelliet Veiligheid in het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Politiegegevens over gehoorde verdachten en over aangevers/slachtoffers en gegevens over gedetineerden zijn onderzocht op hun geschiktheid om te worden opgenomen in de satelliet.

In 2011 werd in de satelliet Veiligheid een nieuwe koppeling gemaakt tussen de Integrale VeiligheidsMonitor en het register van de Rijksdienst voor Wegverkeer om op die manier een duidelijk beeld te krijgen van het aantal autodiefstallen. Ook werden de fietsdiefstallen gekoppeld aan politiegegevens. Verder werd (evenals in 2010) een bijdrage geleverd voor de *Joint Statistical Meetings* van de *American Statistical Association*.

In december 2011 zijn er vier nieuwe StatLinetabellen gepubliceerd over de contacten tussen burgers en politie en over preventiemaatregelen naar persoons- en buurtkenmerken. Daarnaast werden de bestaande tabellen over slachtofferschap, onveiligheid en leefbaarheid en buurtproblemen naar persoons- en buurtkenmerken vernieuwd met recente informatie.

Begin 2011 zijn de veiligheidszorgrekeningen (VZR) in productie genomen. Daarnaast is de VZR als basis gebruikt voor het hoofdstuk 'Kosten van criminaliteit' in de publicatie *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2010*.

Pensioenaansprakenstatistiek

De bevolkingsopbouw van Nederland ondergaat de komende jaren grote veranderingen. Dit heeft grote sociale, economische en ruimtelijke gevolgen. Dit speerpunt beoogt nieuwe statistieken te ontwikkelen die inzicht geven in die gevolgen en die aanknopingspunten bieden voor beleid op het terrein van vergrijzing. In 2011 zijn de pensioenaanspraken bij pensioenfondsen en -verzekeraars over het verslagjaar 2010 onderzocht. De gegevens over de zogeheten eerste pijler (AOW-aanspraken), tweede pijler (verplichte pensioenverzekering) en derde pijler (vrijwillige pensioenverzekering) zijn in productie genomen. Ook de resultaten van de integrale vermogensstatistiek (eigen spaargeld, de vierde pijler) zijn in de pensioenaansprakenstatistiek verwerkt. Nieuw in 2011 was de overgang van een schriftelijke uitvraag bij pensioenfondsen en verzekeraars naar een digitale. Het betreft bestanden die deze partijen beschikbaar stellen aan het Pensioenregister.

Wijk- en buurtinformatie

Het gaat binnen dit speerpunt om het ontwikkelen van nieuwe, volgtijdelijk vergelijkbare statistieken over wijken en buurten. Het speerpunt wijk- en buurtinformatie leverde in 2011 de volgende nieuwe gegevens op: Kerncijfers Wijken en Buurten, de website CBSinuw-buurt.nl en een 'CBS-laag' in Google Earth. Ook kwam nieuwe informatie beschikbaar voor Regionale Kerncijfers Nederland, bevolkingskernen, lengte infrastructuur, Provincie-monitor en ruimtelijke gegevens via webservices, in het bijzonder voor buurtstatistieken, bodemstatistiek en vierkantstatistieken. Op basis van de nabijheidsstatistiek kon de afstand tot een groot aantal voorzieningen worden berekend. Deze informatie wordt niet alleen door lokale overheden gebruikt, maar is ook voor bedrijven belangrijk met het oog op hun vestigingsbeleid. De uitkomsten zijn op diverse regionale niveaus geaggregeerd en gepubliceerd. Over deze statistiek zijn diverse artikelen geschreven in CBS-media en externe uitgaven.

Woningmarkt

Het speerpunt woningmarkt heeft als doelstelling om verschillende statistieken op het terrein van de woningmarkt bijeen te brengen en de onderlinge samenhang te verbeteren. Het speerpunt woningmarkt heeft in 2011 informatie opgeleverd over de risico's van eigenaar-bewoners, over hypotheekvormen en over woonlasten. Er is verder een nieuwe statistiek samengesteld over leegstand en corporatiebezit en er is een artikel geschreven in een externe publicatie over scheefwonen (het fenomeen dat mensen een goedkoop huis huren terwijl ze een hoog inkomen hebben). Daarnaast is gepubliceerd over huizenprijzen en over energielabels van woningen.

Bij wijze van proef zijn in 2011 dagelijks vraagprijzen van koopwoningen in de provincie Utrecht waargenomen. Het doel van deze proef was de spanning op de woningmarkt in beeld te brengen. De resultaten zijn veelbelovend en rechtvaardigen verder onderzoek, onder meer naar de juridische aspecten van deze vorm van waarnemen.

Gemeenteportal

Het CBS beschikt over veel informatie op lokaal niveau. Door de veelheid aan cijfers is het voor de gebruiker soms moeilijk om te vinden wat hij zoekt. Doel van dit project is om via een portal de informatie op StatLine en de website beter toegankelijk en gemakkelijker vindbaar te maken. Op 22 december werd via een officiële lancering bij de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) het nieuwe portal (www.cbs.nl/decentraleoverheden) in gebruik genomen.

Gezondheid

Binnen het speerpunt Gezondheid zijn nieuwe statistieken ontwikkeld om inzicht te geven in onder meer het zorgaanbod (onder meer door huisartsen en medisch specialisten), het zorggebruik en de kwaliteit van leven (vertaald als gezonde levensverwachting). In 2011 zijn ongeveer 60 StatLinetabellen verder aangevuld met de meest recente cijfers. Het betreft persoonsstatistieken op basis van registraties over ziekenhuiszorg, AWBZ-zorg, huisartsenzorg, perinatale zorg, geestelijke gezondheidszorg en medicijngebruik, de statistiek gezonde levensverwachting en de statistiek onverzekerden voor de Zorgverzekeringswet. Verder is een lange tijdreeks zorguitgaven, zorguitgaven naar leeftijd en geslacht samengesteld en een tabel over de financiering van de zorg en productiestatistieken over jeugdzorg, maatschappelijke opvang en privaat gefinancierde zorgaanbieders.

Dynamiek in de zorg

Het speerpunt dynamiek in de zorg geeft invulling aan drie belangrijke thema's op het terrein van gezondheid:

- indicatoren voor de gevolgen van marktwerking. Die indicatoren betreffen o.a. de prijsontwikkelingen in de zorg, de groei van het gebruik van ziekenhuiszorg, de inzet van arbeid, verzekerdenmobiliteit en de tevredenheid over de zorg;
- de relatie tussen kosten, gebruik en kwaliteit van de zorg;
- de gevolgen van de veranderende samenstelling van de bevolking (zoals vergrijzing) en de veranderende leefstijl en eetgewoonten.

In 2011 is de zorgverzekeringsmarkt onderzocht. Door koppeling van verzekerdenbestanden met het Gezondheid Statistisch Bestand en het Sociaal Statistisch Bestand kon inzicht worden verkregen in de kenmerken van de personen die van verzekeraar veranderen. Op de zorgaanbodmarkt is de prijsontwikkeling gemeten in die deelsectoren waar vrije prijsvorming is of wordt ingevoerd (mondzorg, fysiotherapie, farmacie). Voor ziekenhuiszorg is nagegaan in welke mate mensen daadwerkelijk ziekenhuiszorg ondergaan buiten hun eigen regio. Voor de ziekenhuissector en één van de AWBZ-sectoren is de relatie tussen output, kosten en arbeidsinzet onderzocht in de periode 2006-2010.

Welzijn

De basis voor het speerpunt Welzijn ligt in het groeiende besef dat het bruto binnenlands product tekort schiet als indicator voor welvaart en welzijn. Dit heeft geleid tot de roep om aanvullende indicatoren op het terrein van kwaliteit van leven. Binnen het speerpunt welzijn is een Engelstalig paper geschreven over de resultaten van het onderzoek naar de multidimensionele welzijnsindex: de *Personal Well-being Index*. Ook is een paper geschreven over de resultaten van het schaalwaarderingsonderzoek dat is uitgevoerd in samenwerking Erasmus Universiteit Rotterdam. Daarnaast werden enige nieuwe StatLinetabellen en webartikelen vervaardigd die vanaf 2012 onderdeel worden van de reguliere statistiekproductie. Tevens kwamen in 2011 aangepaste tijdreeksen beschikbaar.

Duurzaamheid

Het speerpunt duurzaamheid heeft tot doel om het maatschappelijke debat over duurzaamheid te voorzien van relevante statistieken. In 2011 is de *Monitor Duurzaam Nederland 2011* gepubliceerd. Deze monitor is in samenwerking tussen het CBS en de drie planbureaus (CPB, PBL en SCP) gerealiseerd. Deze monitor biedt een solide basis voor het overheidsbeleid op het terrein van duurzaamheid. Met het verschijnen van de papieren versie is ook de gerelateerde dossierpagina op de website van het CBS gelanceerd en zijn diverse met duurzaamheid samenhangende statistieken gepubliceerd. In 2011 is de grondstoffenconsumptie, uitgedrukt in *Raw Material Equivalents* (RME), verder in kaart gebracht. Ook is het energiegebruik van bedrijven uitgesplitst naar SBI. Er is verder gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe sectoren - buitenland en huishoudens - in de milieukosten- en financieringsstatistiek.

Huishoudens in de Nationale rekeningen

Dit speerpunt geeft invulling aan aanbevelingen op het gebied van klassieke kwesties die spelen op het gebied het meten van nationaal inkomen en welvaart. Onderzoek binnen het speerpunt huishoudens in de Nationale Rekeningen (NR) heeft een haalbaarheidsstudie naar de vermogensverdeling van huishoudens opgeleverd en een welvaartsanalyse in bredere zin. In de studie is vastgesteld dat het mogelijk is om naast het inkomen en de bestedingen van huishoudens ook het vermogen te verbijzonderen naar type huishouden. In aansluiting hierop is gewerkt aan een set experimentele tabellen over vermogens, inkomens en bestedingen van huishoudens. In het in 2009 verschenen Stiglitz-Sen-Fitoussi-rapport van de *Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* wordt het belang van welvaartsmeting (materieel en niet-materieel) benadrukt.

Informatie voor bedrijven

De website www.CBSvooruwbedrijf.nl biedt algemene statistische uitkomsten en branchegegevens voor ondernemers. Daarnaast wordt informatie verstrekt aan deelnemers aan CBS-enquêtes. Daardoor worden ondernemers als leverancier én als gebruiker van gegevens beter bediend. Deze voorziening draagt daarmee bij aan de verlaging van de gepercipieerde lastendruk. Binnen dit speerpunt is in 2011 de focus gelegd op het ontsluiten via de website www.CBSvooruwbedrijf.nl van meer informatie over CBS-enquêtes en de meer dan 40 branches. Via de branchemonitor-visualisatie kunnen bedrijven zich benchmarken.

Verbetering vindbaarheid StatLine

Dit speerpunt heeft tot doel om de StatLine-gebruikers beter en efficiënter naar de aanwezige informatie te leiden. Gebruikers van StatLine vinden niet altijd de informatie waar ze naar op zoek zijn, terwijl die informatie vaak wel aanwezig is. In dit kader is een zoeksuggestie-functie ontwikkeld die in december 2011 in productie is genomen. Deze functie toont bij een groot aantal zoektermen één of meer begrippen die een verband hebben met de ingevoerde zoekterm waardoor zoeken beter resultaat oplevert.

Centrum voor Statistisch Onderzoek

Het doel van het Centrum voor Statistisch Onderzoek is door middel van incidentele, kortdurende, verdiepende en in veel gevallen thema-overstijgende analyses de relevantie van het CBS voor het maatschappelijk debat te onderstrepen. Producten zijn rapporten en artikelen die breed ter beschikking worden gesteld aan de buitenwereld. Daarbij kunnen in principe alle onderwerpen aan bod komen, waarover het CBS statistieken produceert. In 2011 zijn vijf artikelen c.q. rapporten en vijf webartikelen gepubliceerd. Onderwerpen waarover is gerapporteerd, zijn onder andere jeugdzorg, abortus, groene groei, aantrekkingskracht van regio's en demografische gevolgen, dekkingsgraden van pensioenfondsen en de naoorlogse economische ontwikkeling van Nederland en Duitsland. Daarnaast zijn er in het kader van het zelfstandigenprojecten drie databestanden aangelegd en is er een methodologische nota verschenen bij de winstactualisaties van zelfstandige ondernemers.

4. Internationale ontwikkelingen

Versterking economisch bestuur in de EU

Door de wereldwijde financiële crisis is gebleken dat het economisch bestuur in de EU versterking behoeft. Hiertoe zijn in 2011 op Europees niveau maatregelen voorbereid om er voor te zorgen dat lidstaten hun economisch beleid sneller aanpassen. In het zogeheten *six pack* zijn de wetgevingsmaatregelen gericht op macro-economische onevenwichtigheden binnen de EU en het voorkomen ervan. Deze wetgeving heeft eveneens betrekking op de statistische bureaus. Zo zijn er onder andere bepalingen opgenomen over een wettelijke basis voor de professionele onafhankelijkheid van de statistische bureaus in de lidstaten en sancties bij de manipulatie van statistieken over de overheidsfinanciën.

Aandacht voor onafhankelijkheid en integriteit van de Europese statistiek

Naar aanleiding van de aanzienlijke bijstellingen van de Griekse overheidsstatistieken is de Europese praktijkcode voor de statistiek verder aangescherpt. De code is een zelfregulerend instrument bestaande uit 15 principes die de nationale statistische autoriteiten vrijwillig proberen na te leven. In Nederland is het CBS de statistische autoriteit. De code dient een tweeledig doel: verbetering van het vertrouwen in de statistische instanties en verbetering van de kwaliteit van de statistieken. De code bevat een systeem van collegiale toetsing op basis van indicatoren en *peer reviews*. De *peer review* heeft in Nederland in 2006 plaatsgevonden. Om de naleving van de praktijkcode structureel te monitoren zijn er jaarlijkse exercities van Eurostat waarbij de nationale statistiekbureaus een voortgangsverslag moeten geven van de maatregelen die genomen worden ten aanzien van de door de peer review teams geformuleerde verbeterpunten. Ook dienen de nationale statistiekbureaus te rapporteren over *quality assessment activities*. Tenslotte vraagt ook de *European Statistical Governance Advisory Board* jaarlijks om informatie over de naleving van de praktijkcode ten behoeve van haar jaarrapport over Europees brede naleving.

Om de professionele onafhankelijkheid van de statistische bureaus in de EU beter te kunnen garanderen is de Europese Commissie in overleg met de lidstaten gestart met voorbereidingen om de huidige Europese statistiekwet aan te scherpen. Nieuw is de mogelijke introductie van zogenaamde *Commitments on Confidence* (CoC's), die aanvullend op de praktijkcode is en als een op de nationale situatie toegesneden resultaatverplichting tussen Europese Commissie en nationale regering getekend wordt. De Europese Commissie stelt voor om bepaalde onderdelen van de praktijkcode en de verplichting van regeringen een CoC te tekenen expliciet in de wet op te nemen, waardoor ze rechtstreeks juridisch afdwingbaar worden.

Internationale bijeenkomsten en samenwerkingsprojecten

Van 2 tot en met 11 april 2011 trad het CBS op als waarnemer bij de *International Monitoring Operation* (IMO) van de volkstelling in Kosovo. Daaraan namen Eurostat, Raad van Europa, *United Nations Economic Commission for Europe* (UNECE) en *United Nations Statistics Division* (UNSD) deel. Ruim 90 procent van de Albaneestalige bevolking deed mee aan deze telling. Slechts een klein deel van de Servischtalige minderheid was bereid medewerking te verlenen. De vragen over etniciteit, religie en talenkennis leverden weinig problemen op, de vragen over beroep bleken moeilijker dan verwacht.

Van 6 tot en met 8 juli 2011 vond in Parijs het congres *New Directions in Welfare* plaats, georganiseerd door de OESO en de *Open University* van Groot-Brittannië. Het CBS was tijdens de openingssessie discussiant. Thema van deze sessie was de recent opgenomen vragen over welzijn in de Britse huishoudensenquête van het *Office for National Statistics* (ONS). Naast ONS zijn ook Italië en Frankrijk hier onlangs mee begonnen. Het CBS is op dit terrein verder dan andere statistische bureaus in Europa, omdat Nederland het enige land is dat geluk en tevredenheid al meer dan 35 jaar meet. Tijdens de tweede dag gaf het CBS een presentatie over het onderzoek naar *life-events* en welzijn. Hier was veel belangstelling voor, vooral vanuit Groot-Brittannië en Duitsland.

Het CBS speelt in internationaal verband ook een belangrijke rol bij de ontwikkeling van duurzaamheidsindicatoren en milieustatistieken. Het heeft - samen met het Italiaanse statistiebureau ISTAT- ingeschreven op het project *e-FRAME*, waarbij kennis en expertise op het gebied van duurzaamheid bij elkaar worden gebracht door het schrijven van wetenschappelijk relevante papers en het organiseren van conferenties. Het Nederlands-Italiaanse consortium onder voorzitterschap van de Directeur-Generaal van het CBS en de president van ISTAT heeft 19 partners, waaronder het Britse en Franse statistiebureau, de OESO en verschillende universiteiten.

Sinds medio 2009 wordt de *Task force for Measuring Sustainable Development* door het CBS geleid. Deze groep is opgericht door de UNESCO, de OESO en Eurostat om het meten van duurzame ontwikkeling internationaal verder te harmoniseren. Op basis van theoretische inzichten, een inventarisatie van beschikbare indicatorsets en data over duurzame ontwikkeling wordt een set indicatoren voor duurzame ontwikkeling voorgesteld. Het doel is om in juni 2012 het eindrapport aan de *Conference of European Statisticians* (CES) aan te bieden.

CBS heeft verder deelgenomen in de *Sponsorship group measuring progress, sustainable development and well-being* en de OESO-groep die zich concentreert op de ontwikkeling van groene groei-indicatoren.

In het najaar van 2011 is het *ESSNet on measuring global value chains* gestart. Hoofddoel van dit project is het verbeteren van de monitoring van economische globalisering in het Europese Statistische Systeem. Het CBS heeft de leiding over een deelproject, waarbij het doel is een gestandaardiseerde set van economische globaliseringsindicatoren te identificeren en ontwikkelen.

Binnen het Europees Statistisch Systeem (ESS) vervulde het CBS mede het voorzitterschap van de *ESS Sponsorship group on standardisation*. In 2011 vond de derde formele vergadering van deze groep plaats. De groep is ingesteld door het ESSC om op strategisch niveau voorstellen te doen rond standaardisatie (in brede zin) in de Europese statistiek. Eind 2011 heeft het *Sponsorship* een concept-werkprogramma opgesteld rond drie pijlers van activiteiten: *Stocktaking, Framework en Pilots*. Daarnaast continueerde de DG van het CBS het voorzitterschap van de *High Level Group for Strategic Directions in Business Architecture in Statistics*, opgericht door de *United Nation Economic Commission for Europe*. Deze groep heeft tot doel op internationaal niveau het werk van de vele reeds werkzame specialistische groepen te coördineren en de modernisering en industrialisering van de statistiek te bevorderen. Door de groep is gesignaleerd dat zich in het statistische speelveld grote veranderingen aan het voltrekken zijn die nopen tot een herbezinning op de positie van het statistisch bedrijf in de informatiemaatschappij. Daartoe is een visienota geschreven die in juni 2011 door de *Conference of European Statisticians* is aanvaard. In deze visienota wordt uiteengezet welke de doelen voor de komende tien jaar zijn. Belangrijkste pijlers in deze visie zijn productvernieuwing en procesverbetering.

Net als in 2010 heeft het CBS technische assistentie verleend aan het Griekse statistiebureau ELSTAT. In 2011 betrof de steun voornamelijk de opzet van een bedrijvenregister in Griekenland. Er zijn onder andere afspraken gemaakt met externe registerhouders en er is een bijdrage geleverd aan de methodologie van het bedrijvenregister.

5. Procesvernieuwing

Het CBS werkt continu aan de vernieuwing van de productieprocessen om de taken op het terrein van de statistiekproductie ook in de toekomst zo efficiënt en effectief mogelijk te kunnen uitvoeren. Doelstellingen van de procesvernieuwing voor 2011 waren dan ook efficiencyverhoging binnen de productieprocessen en vermindering van de onderhouds- en beheerslast van IT-systemen. Daarnaast werd ook het realiseren van verdere lastendrukvermindering, kwaliteitsverbetering van de statistieken, betere aansluiting bij de IT-infrastructuur van de andere overheden beoogd. Een aantal van deze programma's en projecten wordt hieronder toegelicht.

In 2011 is het programma HEcS afgerond. Onder dit programma vallen vernieuwingen binnen de keten van economische statistieken. In dit programma zijn het herontwerp van de waarneming en de verwerking van de gegevens van grote en complexe ondernemingen afgerond en medio 2011 in productie genomen. Daarnaast worden nu de ramingen van de omzetgegevens voor de Nationale Rekeningen berekend met een nieuwe methodologie, ondersteund door nieuw ontwikkelde IT-systemen. Eind 2011 zijn ook de omzetgegevens van de branches autohandel, groothandel en transport met deze nieuwe methodologie berekend. De waarneming voor deze branches is beëindigd, door gebruik te maken van registergegevens. Andere branches volgen in 2012. Ook is een nieuw ontwikkelde opzet van productiestatistieken in gebruik genomen. Een verbeterde versie hiervan wordt begin 2012 opgeleverd. Met dit herontwerpprogramma is een besparing van 102 vte gerealiseerd. In aansluiting op de verbeterde versie van de nieuwe opzet productiestatistieken wordt onderzocht of de huidige vragenlijsten van deze statistieken zodanig gewijzigd kunnen worden dat deze optimaal aansluiten bij de informatie die in bedrijfsadministraties beschikbaar is.

Bij de statistiek van de Internationale Handel is een aantal verbeteringen in het productieproces gerealiseerd, waardoor het proces efficiënter is geworden en de continuïteit van het IT-systeem is verbeterd. Verder is het waarnem- en verwerkingsproces voor de statistiek zeevaart vernieuwd. In lijn met het beleid van de overheid (om de administratieve lastendruk voor het bedrijfsleven zo laag mogelijk te houden) is ook voor deze statistiek een deel van de enquêtes vervangen door gebruik van informatie die elders beschikbaar is. Zo worden de gegevens over de zeeschepen en de scheepsbewegingen in de Nederlandse havens uit een bestaande externe bron gehaald.

In tegenstelling tot wat verwacht werd, is het nieuwe Handelsregister (NHR) van de KvK Nederland niet tijdig beschikbaar gekomen. Zo lang deze basisregistratie er nog niet is, maakt het CBS gebruik van gegevens uit het BasisBedrijvenRegister en de huidige levering vanuit het HandelsRegister. Zodra het NHR beschikbaar komt, kan het CBS het ontwikkeltraject starten om hierop aan te sluiten ter vervanging van de beide huidige bronnen. Op termijn wordt via de basisregistratie een betere kwaliteit van brongegevens verwacht.

Eind 2011 worden de gemeentelijke woningvoorraad en andere vastgoedstatistieken gebaseerd op gegevens uit de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG). Daardoor is de administratieve lastendruk voor de gemeenten afgenomen. Tevens is het 20 jaar oude productiesysteem vernieuwd, waardoor het productieproces binnen het CBS efficiënter is geworden.

In 2011 is verder gewerkt aan het programma Herontwerp PersoonsEnquêtes (HPE). Het doel van dit programma is om met gebruik van de nieuwste inzichten en technologieën de waarneming bij personen en huishoudens efficiënter te maken. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een uitgebalanceerde combinatie van waarnemingsmiddelen (internetvragenlijsten, telefonische of persoonlijke interviews) zodat de respondent minimaal belast wordt. De waarneming voor de Gezondheidsenquête vindt inmiddels op deze manier plaats. Voor de Enquête Beroepsbevolking (EBB) is in 2011 telefonische waarneming geïntroduceerd en is een pilot uitgevoerd met internetwaarneming. In 2012 wordt ook voor de EBB overgestapt op de gecombineerde waarneming via internet, telefoon en aan huis. Ook is gestart met de vernieuwing van de waarneming van het Budgetonderzoek. Voor de korte termijn zijn de mogelijkheden onderzocht om over te gaan op internetwaarneming. Voor de lange termijn wordt gekeken naar de bruikbaarheid van registers aangevuld met waarneming die zo weinig mogelijk belastend is voor respondenten.

In 2011 is verder invulling gegeven aan de centrale regie op de vaststelling en de monitoring van de ontwikkelprojecten in uitvoering. In aansluiting daarop is eind 2011 één nieuw organisatieonderdeel gevormd, waarin alle disciplines voor de proces- en IT-ontwikkeling, het beheer van de IT-applicaties en de IT-infrastructuur zijn ondergebracht.

6. Methodologie, risicobeheer en kwaliteitszorg

6.1 Methodologie

Samenwerking

Ook in 2011 heeft het CBS op methodologisch terrein deelgenomen aan diverse (inter)nationale samenwerkingsprojecten.

Er is samen met de statistische bureaus van Italië, Noorwegen, Polen, Spanje en Zwitserland onderzoek gedaan naar methoden voor zogeheten data-integratie en data-kwaliteit. Met de ontwikkelde en in kaart gebrachte methoden en software kan informatie uit verschillende bronnen beter gecontroleerd en gecombineerd worden. Zo kan verrijkte statistische informatie consistent geproduceerd worden. De methoden zijn onder andere toegepast bij het samenstellen van een opleidingenregister en het meten van de kwaliteit daarvan. Ook zijn de methoden gebruikt bij het opsporen en corrigeren van fouten bij de koppeling van btw-gegevens aan het bedrijvenregister van het CBS.

Samen met de statistische bureaus van Italië, Frankrijk, Duitsland, Noorwegen, Polen, Spanje en het Verenigd Koninkrijk is onderzoek gedaan naar schattingsmethoden voor het verbeteren van steekproefuitkomsten uit registers. Zo kan het regionale detailniveau van survey-uitkomsten van werkloosheid verhoogd worden met gegevens over uitkeringsgerechtigden per gemeente en kan de nauwkeurigheid van het soort slachtofferschap per politieregio verbeteren met bij de politie aangegeven misdrijven. Deze aanpak blijkt effectief en wordt een kernpunt voor het regionaliseren van survey-uitkomsten.

In 2011 werd door het CBS intensief samengewerkt met diverse universiteiten, onder meer met die van Utrecht, Delft, Amsterdam, Maastricht, Eindhoven, Rotterdam, Stanford, Southampton en Michigan. Vaak krijgt die samenwerking met de universitaire wereld gestalte via een promotie- of stageonderzoek op een voor het CBS relevant terrein. Ook zijn zes buitengewoon en bijzonder hoogleraren van de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), Universiteit van Amsterdam (UvA), TU Delft en de Universiteit Maastricht (UM) aan het CBS verbonden.

Het CBS verzorgde in 2011 opnieuw cursussen in het kader van het Europees Statistisch Trainingsprogramma (ESTP) 2007-2011. In dat kader gaf het CBS op methodologisch terrein cursussen statistische beveiliging, *survey nonresponse*, *statistical metadata* en een cursus over het rapporteren van kwaliteit bij gebruik van registers en enquêtegegevens. Verder zijn lezingen en cursussen verzorgd op verzoek van de Nationale Bank van Zuid-Afrika en het Koreaanse statistiekbureau. Ook heeft het CBS een congres georganiseerd, waar deskundigen uit Europa en de Verenigde Staten ideeën uitwisselden over de verbetering van bedrijfsgegevens, administratieve lastenverlichting en gegevensverzameling in de toekomst.

Nieuwe methoden en software

Op het gebied van de verwerking van gegevens is veel vooruitgang geboekt bij onderzoek naar automatische opsporing en correctie van fouten. De methoden zijn verwerkt in het statistische softwarepakket R en met succes getest op onder andere data van zorginstellingen. Er is internationaal veel belangstelling voor deze aanpak.

Daarnaast is een in 2010 op het CBS ontwikkeld softwarepakket voor het opsporen van fouten via macro-analyses een succesvol product gebleken. Dit softwarepakket is in 2011 verder ontwikkeld en wordt bij steeds meer statistische verwerkingsprocessen binnen het CBS ingezet. Hierdoor leidt het onderzoek naar het opsporen en corrigeren van fouten leidt tot efficiëntere en meer gestandaardiseerde werkprocessen op het CBS.

Waarneemmethodologie

De uitkomsten van steekproefonderzoek worden beïnvloed door de manier van waarneming. Zo verschillen uitkomsten verkregen met behulp van papieren vragenlijsten enigszins van de uitkomsten uit telefonisch onderzoek. In 2011 is een grootschalig onderzoek gedaan naar de omvang en invloed van deze manieren van waarneming op een aantal belangrijke statistieken. De uitkomsten zijn gebruikt om verbeteringen voor te stellen voor vragenlijstontwerp, benaderingsstrategie en schattingsmethoden.

6.2 Risicobeheer en kwaliteitszorg

Het CBS sluit met zijn kwaliteitssysteem aan bij het *Excellence Model* van de *European Foundation for Quality Management* (EFQM). Dit EFQM-model is de standaard binnen het Europese Statistische Systeem (ESS). In het kader van dit kwaliteitssysteem houdt het CBS audits bij zijn belangrijkste statistieken in een driejaarlijkse cyclus. Jaarlijks worden tien statistieken geaudit.

Statistieken die niet geaudit worden, zijn onderwerp van *self-assessments*, waarbij aan de hand van een daartoe ontwikkelde vragenlijst systematisch alle eisen nagelopen worden waaraan statistieken en het achterliggende proces moeten voldoen. Ook hiervoor geldt een driejaarlijkse cyclus, die parallel loopt aan de reeds eerder ingevoerde borging van de processen conform het Voorschrift Informatievoorziening Rijksdienst (VIR 2007).

Om recht te doen aan het groeiende belang van gegevensbeveiliging is begin 2011 de nieuwe functie van *security officer* gecreëerd. Verder zijn in 2011 de belangrijkste risicogebieden in kaart gebracht, inclusief de maatregelen die nodig geacht worden om deze risico's beheersbaar te houden. Ook heeft het CBS een belangrijke bijdrage geleverd aan de vernieuwing van de Europese Praktijkcode, die centraal staat in het Europese kwaliteitssysteem.

Het jaarlijkse Klanttevredenheidsonderzoek laat opnieuw een ruime zeven zien als algemene score.

7. Verantwoordingsmodel en prestatie-indicatoren

7.1 Verantwoordingsmodel

In het verantwoordingsmodel zijn de totale integrale kosten over 2011 van in totaal € 191,7 miljoen (exclusief de mutaties aan de reorganisatiekosten) toegerekend aan de activiteiten voor het opstellen van statistische bestanden en voor de publicatie voor statistische informatie per thema. Daarnaast wordt afzonderlijk inzicht verstrekt in de kosten voor de presentatie van CBS-cijfers door middel van de CBS-website en StatLine, de kosten voor het leveren van maatwerkinformatie ten behoeve van onderzoek en beleid door het Centrum voor Beleidsstatistiek en de kosten voor het softwareprogramma Blaise waarmee vragenlijsten worden samengesteld.

In Tabel 1 zijn de uitkomsten opgenomen over 2011 waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de kosten voor het reguliere statistische jaarprogramma en kosten voor producten op aanvraag.

Tabel 1 Kosten per productgroep in 2011

Kosten per productgroep in mln euro	Vast programma	Vraaggestuurd	Totaal
Statistische bestanden	41,4	4,4	45,8
Arbeid en sociale zekerheid	8,1	3,4	11,5
Bedrijven	9,4	0,9	10,3
Bevolking	3,7	0,8	4,5
Bouwen en wonen	4,2	0,3	4,5
Financiële en zakelijke diensten	2,2	0,0	2,2
Gezondheid en welzijn	6,4	1,0	7,4
Handel en horeca	2,9	0,0	2,9
Industrie en energie	6,4	0,0	6,4
Inkomen en bestedingen	3,3	0,0	3,3
Internationale handel	11,2	0,0	11,2
Landbouw	1,3	0,3	1,6
Macro-economie	16,8	0,6	17,4
Natuur en milieu	4,0	1,7	5,7
Onderwijs	3,2	0,2	3,4
Overheid en politiek	5,4	0,1	5,5
Prijzen	9,8	0,9	10,7
Veiligheid en recht	5,2	0,1	5,3
Verkeer en vervoer	6,4	0,2	6,6
Vrije tijd en cultuur	1,5	0,2	1,7
Thema-overschrijdend	8,2	1,3	9,5
Presentatie CBS-cijfers	8,7	0,4	9,1
Centrum voor Beleidsstatistiek	0,0	3,2	3,2
Blaise	0,0	2,0	2,0
	169,7	22,0	191,7

De totale kosten voor het reguliere statische jaarprogramma zijn in 2011 ten opzichte van 2010 gedaald van € 182,5 miljoen in 2010 naar € 169,7 miljoen in 2011.

7.2 Prestatie-indicatoren uit artikel 9 van de begroting van het ministerie van EL&I

De prestatie van het CBS is met een aantal prestatie-indicatoren, ook wel niet financiële indicatoren genoemd, te typeren. De indicatoren uit Tabel 2 aan het einde van dit hoofdstuk zijn ook onder beleidsartikel 9¹ (het voorzien in de maatschappelijke behoefte aan statistieken) opgenomen in het jaarverslag van het Ministerie van EL&I.

In 2011 zijn alle streefwaarden van de prestatie-indicatoren door het CBS gerealiseerd. In paragraaf 7.3 wordt de prestatie-indicator enquêtedruk nader toegelicht.

7.3 Enquêtedruk

Het CBS werkt elk jaar aan de vermindering van de administratieve lastendruk. De activiteiten op het gebied van lastendrukverlaging sluiten aan bij de in het Regeerakkoord aangekondigde ambitie van het kabinet, waarin is aangegeven dat het verminderen van het aantal (statistische) uitvragen één van de terreinen is waarop wordt ingezet. De streefwaarde voor 2010 was maximaal dezelfde enquêtedruk als 2009 (€ 19,8 miljoen). In 2010 is echter een verdere daling bereikt: met € 19,0 miljoen was de lastendruk 4 procent (€ 0,8 miljoen) lager dan in 2009. De lastendruk over 2011 wordt medio 2012 bepaald als alle enquêtes over 2011 zijn afgesloten.

De daling in 2010 is vooral een gevolg van een forse vermindering bij de kortetermijn-omzetstatistieken. In 2009 was nog een uitbreiding van de steekproef binnen de bouwnijverheid noodzakelijk om de kwaliteit van de statistieken te kunnen garanderen. Door nieuwe methoden van waarneming kon deze uitbreiding in 2010 worden teruggedraaid. Bij de overige statistieken bleef de lastendruk vrijwel in evenwicht.

Ook in 2011 heeft het CBS zich op Europees niveau sterk gemaakt voor de reductie van de lastendruk voor ondernemers. Deze inspanningen richtten zich vooral op de statistiek van de internationale handel in goederen, de grootste veroorzaker van lastendruk. Realisatie is afhankelijk van toekomstige wijziging in Europese regelgeving.

Het CBS werkt samen met de Adviesraad Berichtgevers. In die raad zijn zowel ondernemers als brancheorganisaties vertegenwoordigd. Deze raad adviseert het CBS over hoe de feitelijke en veronderstelde lastendruk kan worden verlaagd. Zo heeft het CBS in 2011 een branchedag georganiseerd voor vertegenwoordigers van het bedrijfsleven om te laten zien hoe het CBS de informatievergaring- en uitwisseling met het bedrijfsleven nog beter kan afstemmen. Daarnaast gaat het CBS samenwerken met EVO en Transport en Logistiek Nederland (TLN) om het invullen van de jaarlijkse vragenlijst wegvervoer eenvoudiger te maken.

Lastendrukverlaging is ook een belangrijk punt in de herijking van de waarnemingsstrategie, die het CBS in 2011 heeft uitgevoerd. In het verslag van de Directeur-Generaal is de waarnemingsstrategie al nader toegelicht. Daarbij wil het CBS het de berichtgever zo gemakkelijk mogelijk maken: in 2011 is een onderzoeks- en ontwikkeltraject opgestart om de CBS-uitvraag beter aan te sluiten op de informatie die in administraties van berichtgevers is opgenomen. Hierdoor wordt het voor berichtgevers mogelijk om de benodigde informatie rechtstreeks vanuit hun administraties aan te leveren. Standard Business Reporting (SBR) kan hierbij een rol spelen. Het eenmalig inrichten van de bedrijfsadministratie volgens SBR zorgt ervoor dat de verschillende rapportages niet meer handmatig samengesteld en verzonden hoeven te worden.

---

¹ Vanaf de EL&I-begroting 2012 is het betreffende beleidsartikel hernoemd naar 11.4.

Tabel 2 Niet-financiële prestatie-indicatoren

Naam en omschrijving	Streefwaarde 2011	Uitkomst 2011	Uitkomst 2010	Uitkomst 2009	Uitkomst 2008	Uitkomst 2007
Realisatie publicatiekalender - persberichten Percentage op de geplande datum gepubliceerde persberichten.	Minimaal 90 procent van de geplande persberichten moet op de geplande publicatiedatum zijn gehaald.	94%	91%	92%	93%	87%
Realisatie publicatiekalender - verplichte leveringen aan Eurostat Percentage op de geplande datum gerealiseerde leveringen aan Eurostat.	Minimaal 90 procent van de dataleveringen aan Eurostat heeft op de geplande datum plaatsgevonden.	93%	93%	93%	88%	91%
Aantal formele correcties op publicaties Aantal persberichten dat met een (nieuw) persbericht wordt gecorrigeerd.	Maximaal 3 persberichten per jaar.	1 bericht	0 berichten	0 berichten	0 berichten	0 berichten
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - economische groei Het aantal keer dat de definitieve kwartaalcijfers voor de economische groei van een jaar meer dan 0,75 procentpunt afwijken van de flash-ramingen voor de kwartalen van dat jaar.	Voor minimaal 3 kwartalen van een jaar moet de afwijking kleiner zijn dan 0,75 procentpunt.	(peiljaar 2008) voldoende (4 kwartalen OK)	(peiljaar 2007) voldoende (4 kwartalen OK)	(peiljaar 2006) onvoldoende (2 kwartalen OK)	(peiljaar 2005) onvoldoende (0 kwartalen OK)	(peiljaar 2004) onvoldoende (0 kwartalen OK)
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - internationale handel Het aantal afwijkingen van meer dan 4 procent tussen de voorlopige en definitieve cijfers van de onderdelen van de 6-wekenversie van de maandcijfers van de internationale handel.	Minimaal 80 procent van de verschillen moeten minder dan 4% bedragen.	(peiljaar 2010) 98%	(peiljaar 2009) 92%	(peiljaar 2008) 98%	(peiljaar 2007) 100%	(peiljaar 2006) 96%
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - bevolkingsgroei Deelindicator jaarcijfer: de absolute afwijking van de som van de voorlopige maandcijfers van de bevolkingsgroei met het definitieve jaarcijfer. Deelindicator maandcijfers: het aantal keren dat de definitieve cijfers van de bevolkingsgroei voor de maanden van het voorafgaande kalenderjaar meer dan 4 duizend afwijken van de voorlopige cijfers.	Gecumuleerd over de 12 maanden mag de afwijking niet groter zijn dan 16 duizend. Voor minimaal 8 van de 12 maanden moet de afwijking van het maandcijfer kleiner zijn dan 4 duizend.	(peiljaar 2010) voldoende (jaartotaal: 820; alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2009) Voldoende (jaartotaal: 2623; alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2008) voldoende (jaartotaal: 800; alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2007) voldoende (jaartotaal: 1117; alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2006) voldoende (jaartotaal: 1078; alle maanden afwijking <4000)
Reductie enquêtedruk Uitkomst van de jaarlijkse administratieve lasten zoals gemeten door de 'enquêtedrukmeter' (EDM).	De administratieve last door enquêtedruk voor het bedrijfsleven mag in 2010 niet meer bedragen dan de lastendruk in 2009.	Voldoende Definitief cijfer 2010: € 19,0 mln	Voldoende Definitief cijfer 2009: € 19,8 mln	Voldoende Definitief cijfer 2008: € 21,3 mln	Voldoende Definitief cijfer 2007: € 21,7 mln	Voldoende

8. IT en bedrijfsvoering

8.1 IT

Softwareplatform (project PUMPS)

In het Programma Upgrade Platform en Systemen (PUMPS) worden het oude softwareplatform voor de gebruikersomgeving, de servers en het databasemanagement vervangen. Eind 2011 is ongeveer 20 procent van de gebruikte computerprogramma's binnen het CBS geschikt gemaakt voor gebruik op het nieuwe platform en zijn de eerste gebruikersgroepen overgegaan op hun nieuwe werkplekomgeving, gebaseerd op Windows 7.

De rekencentrumfunctie

In 2011 is door middel van een aanbestedingstraject een leverancier geselecteerd en gecontracteerd, waarbij beide rekencentra worden ondergebracht. Het primaire rekencentrum komt in Almere en het secundaire rekencentrum komt in Haarlem. Tevens is een begin gemaakt met de inrichting van het primaire rekencentrum. Op 9 december was het centrum gebruiksklaar. Naar verwachting is het in de eerste helft van 2012 volledig operationeel. De afronding van het programma wordt, na het operationeel maken van het secundaire rekencentrum, in de tweede helft van 2012 verwacht.

Diginotar

In het najaar van 2011 heeft het Rijk het vertrouwen in de certificaten van Diginotar opgezegd. Naar aanleiding daarvan heeft het CBS deze certificaten vervangen. Dit heeft, afgezien van extra inspanningen aan de kant van het CBS en de berichtgevers, niet tot grote problemen geleid.

8.2 Bedrijfsvoering

Jaarrekening

De jaarrekening van het CBS over 2011 laat een totaal jaarresultaat zien van 11,4 miljoen euro positief, na dotatie aan de voorzieningen, ten behoeve van de sociale kosten van reorganisaties van per saldo 6,6 miljoen negatief. Het positieve jaarresultaat van 11,4 miljoen euro wordt voor in totaal 4,2 miljoen euro veroorzaakt door structureel lagere materiële kosten (per saldo 1,8 miljoen euro) en door een structurele compensatie voor gestegen lonen (2,4 miljoen euro). Daarnaast zijn er incidentele opbrengsten door extra omzet uit werk voor derden, éénmalige bijdragen van het ministerie van EL&I en door een vrijval in de voorziening voor dubieuze debiteuren.

Het voorstel is om in de loop van 2012 van het totale resultaat van 11,4 miljoen euro, een bedrag van 1,4 miljoen euro ten gunste van de egalisatiereserve te brengen en 10 miljoen euro toe te voegen aan een bestemmingsreserve voor investeringen in procesvernieuwing en –aanpassingen, mede ten behoeve van te realiseren efficiency.

De jaarrekening en de toelichting daarop zijn in hoofdstuk 9 van dit jaarverslag opgenomen. De jaarrekening is gecontroleerd door KPMG Accountants NV en voorzien van een controleverklaring, die na de jaarrekening in dit jaarverslag is opgenomen.

Risico-analyse

Het CBS heeft in 2006 een risico-analyse uitgevoerd. In 2011 zijn de risico's opnieuw geïnventariseerd. De onderkende risico's in 2011 komen grotendeels overeen met de reeds eerder onderkende aandachtsgebieden. Per risico zijn beheersingsmaatregelen uitgewerkt in plannen van aanpak en besproken met het Audit Commissie. In 2012 zal verdere invulling worden gegeven aan de uitvoering van de maatregelen, de bewaking van de voortgang hiervan via de planning- en controlcyclus en het naderhand evalueren van de aandachtspunten.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzaamheid

Het CBS heeft duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen hoog in het vaandel staan. Op veel aspecten die betrekking hebben op de gebouwen is gelet op de duurzaamheid, het reduceren van CO₂-uitstoot en het beperken van het verbruik van fossiele brandstoffen.

Naar aanleiding van de nieuwbouw in 2009 van het kantoorgebouw in Heerlen is onderzoek gedaan naar de duurzaamheid van het kantoorgebouw. Dit heeft geleid tot een milieu-index gebouw (MIG) gelijkwaardig aan een energielabel B, op een schaal van A (minder milieubelastend) tot G (meer milieubelastend), waar het gemiddelde niveau van duurzame gebouwen destijds een D-label was. Een van de belangrijkste kenmerken die bijdraagt aan deze score is het feit dat gebruik gemaakt wordt van mijnwater in combinatie met warmtepompen. In Den Haag is een dergelijk onderzoek niet uitgevoerd, maar is het gebouw ingedeeld volgens dezelfde principes en wordt het energieverbruik gereduceerd door gebruik te maken van warmte/koude-opslag. Daarnaast is bijvoorbeeld in beide gebouwen de vloerbedekking 100% recyclebaar en wordt gebruik gemaakt van lichtsensoren; bovendien geldt dat beide gebouwen dicht bij een station gesitueerd zijn en wordt openbaar vervoer gestimuleerd, waardoor de CO₂-uitstoot door woon-werkverkeer beperkt wordt.

Het CBS heeft daarnaast de ambitie om 100% duurzaam in te kopen. Dit uit zich bijvoorbeeld door in de Europese aanbestedingen duurzaamheid als eis op te nemen. Zo eist het CBS bij de aanschaf van ICT-apparatuur bepaalde certificaten betreffende energieverbruik en herbruikbaarheid en dat de producten niet door kinderarbeid zijn vervaardigd. In 2011 is bij de aanbesteding van de catering gelet op het gebruik van ecologische producten, en is ook het kernassortiment van de kantoorartikelen duurzaam uitgevraagd.

Top-werkgever

Voor de vijfde maal op rij mag het CBS zich Top-werkgever in Nederland noemen. Op basis van dit jaarlijkse onderzoek door het CRF-instituut naar de arbeidsvoorwaarden kunnen organisaties en bedrijven een keurmerk krijgen als zij meer dan 60 procent van de beschikbare sterren behalen. Het onderzoek is onafhankelijk en door de Raad van Accreditatie met een 100 procent betrouwbaarheidsscore beoordeeld. Het keurmerk erkent Top werkgevers als betrouwbare en solide partijen met een uitstekend HRM-beleid.

Reorganisatie

Aan het eind van de periode 2003-2013 zal het CBS het statistisch programma uitvoeren met bijna 30 procent minder formatie, terwijl het tegelijk flexibel aan nieuwe statistische informatiewensen voldoet. Dekking voor programmavernieuwing ontstaat door nieuwe toewijzing van bestaande capaciteit. Werkzaamheden die uit EU-verplichtingen voortkomen worden overigens - in capaciteit - gecompenseerd. Per saldo zal de formatie in 2013 ongeveer 20 procent kleiner zijn dan in 2003.

In 2011 zijn ingrijpende efficiencymaatregelen doorgevoerd. Mede als gevolg daarvan is de omvang van het personeelsbestand verder afgenomen. De gemiddelde operationele bezetting (zie ook jaarrekening) in 2011 bedroeg 1.964 vte ten opzichte van 2.059 vte in 2010, een reductie van 95 vte. Met deze maatregelen voldoet het CBS aan de opgelegde taakstelling op het gebied van de personeelsreductie.

Mobiliteit

Om de gevolgen van dit veranderingsproces zo goed mogelijk op te vangen zijn ook in 2011 de interne en externe mobiliteit belangrijk geweest. Sinds 2009 zijn in totaal 111 medewerkers begeleid in het vinden van ander passend werk, binnen of buiten het CBS. Deze medewerkers waren aangewezen als herplaatsingskandidaat omdat hun functie was vervallen in eerdere reorganisaties. Voor bijna twee derde is aan het eind van 2011 daadwerkelijk een passende oplossing gevonden. Voor de resterende herplaatsingskandidaten zijn trajecten gestart, die goede perspectieven bieden. In het kader van de reorganisatie die eind 2011 is afgerond, zijn nog vier medewerkers als herplaatsingskandidaat aangewezen. Het proces is ondersteund met organisatorische en personele maatregelen op grond van het Besluit Sociaal Flankerend Beleid 2008-2012 (SFB) sector Rijk.

Op het terrein van mobiliteit is tevens het Centrum voor Personeelsvoorziening (CvP) als tijdelijke organisatie tot 1 januari 2012 actief geweest. Dit centrum heeft in samenwerking met de Rijksmobiliteitsorganisatie een regisserende en controlerende rol op het gebied van in-, door- en uitstroom vervuld. Vanwege de positieve resultaten van het centrum is in 2011 besloten per 1 januari 2012 een nieuw organisatieonderdeel in te richten: het stafbureau Mobiliteitsbevordering en -begeleiding.

In november 2011 zijn de voorbereidingen gestart voor de Week van de Mobiliteit die in maart 2012 in Zuid-Limburg wordt gehouden. Daarmee wordt voortgeborduurd op het succes van de twee voorgaande edities in 2008 en 2010. Aan deze week, die mede op initiatief van het CBS wordt georganiseerd, nemen ongeveer honderd organisaties uit de sectoren onderwijs, zorg, gemeenten, overheid en bedrijfsleven deel.

Personeelsopbouw

Eind 2010 was 70 procent van de medewerkers ouder dan 45 jaar. Eén jaar later is dit aandeel gestegen naar ruim 72 procent. Vooral het aantal 55-plussers is sterk vertegenwoordigd. Deze categorie vormt een kleine 38 procent van het totaal aantal CBS'ers.

Dat betekent dat vanaf 2013-2014 een grote uitstroom op gang komt. De gemiddelde leeftijd van het personeelsbestand is sinds 1990 gestaag gestegen: van gemiddeld 38,7 jaar eind 1990 tot 49,7 jaar eind 2011.

Eind 2011 was 71 procent van de medewerkers werkzaam in schaal 9 en hoger (2010: 69 procent). In 2000 lag dit percentage nog op 60 procent. Dit is een gevolg van het feit dat de complexiteit van de statistische processen fors is toegenomen en er daarom steeds vaker hoog opgeleid personeel nodig is. Het percentage vrouwen dat werkzaam is bij het CBS is in 2011 gelijk gebleven (38 procent). Hetzelfde geldt voor het aandeel vrouwen in hogere functies (functies van schaal 9 en hoger): eind 2011 werkten 433 van de in totaal 852 bij het CBS werkzame vrouwen in schaal 9 en hoger. Dat is 27 procent van alle medewerkers in de hogere functies. Van alle managementfuncties wordt ruim een kwart door vrouwen vervuld.

Arbeidsomstandigheden

Op het gebied van de arbeidsomstandigheden heeft 2011 in het teken gestaan van het opstellen en uitvoeren van het plan van aanpak Arbo en Zorg. In dit plan zijn acties opgenomen die voortvloeien uit de resultaten van de in 2010 verrichte risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) Den Haag. De RI&E voor de vestiging Heerlen is in 2011 afgerond.

Sinds 2004 wordt jaarlijks een arbeidssatisfactieonderzoek binnen het CBS uitgevoerd. Begin 2011 is dit onderzoek opnieuw verricht. Daaruit blijkt onder meer dat door de jaren heen de CBS-medewerkers de sfeer op het werk als goed ervaren. De mate van tevredenheid over de leiding is de laatste jaren toegenomen. Bovendien zijn de meeste CBS'ers tevreden over de ontplooiingsmogelijkheden. Het rapportcijfer voor de arbeidssatisfactie in het algemeen lag bij het laatste onderzoek op 7,1 (het jaar daarvoor 7,2).

Het ziekteverzuim is in 2011 gedaald naar 5,1 procent. Een jaar eerder lag dit percentage nog op 5,5 procent. Voor 2011 was de zogenaamde Verbaan-norm voor het CBS 4,64 procent.

Reeds enkele jaren biedt het CBS de mogelijkheid tot telewerken. Inmiddels maakt een ruime meerderheid van de medewerkers gebruik van deze mogelijkheid.

Mede door de vergrijzing zal het CBS de komende jaren worden geconfronteerd met een grote groep oudere medewerkers, die gemiddeld steeds langer blijven werken. Afwisseling in het werk kan ertoe bijdragen dat ook deze groeiende groep medewerkers plezierig en productief aan het werk blijft. Daarom is in de loop van het jaar 2010 als pilot het 50-plus-project gestart. Deze pilot was zo succesvol dat het project in 2011 is voortgezet. Het project heeft twee opties: tijdelijk ruilen van baan en werken aan een project buiten de bestaande werkomgeving. Beide vormen kennen de zekerheid van terugkeer naar de vaste plek. Wanneer een banenruil door beide partijen en de betrokken leidinggevenden als positief wordt ervaren, kan de nieuwe situatie permanent worden.

Medezeggenschap

Het CBS hecht grote waarde aan de medezeggenschap. In 2011 zijn in het overleg tussen de bestuurder en de Ondernemingsraad onder meer de volgende punten aan de orde gekomen: de reorganisaties 2011 en 2012, de mogelijke taakstelling op grond van de maatregelen van het kabinet Rutte, de evaluatie en formalisering van een aantal pilots, het overhevelen van werk tussen de twee vestigingen, de aanbevelingen van de Ondernemingsraad over interne mobiliteit en externe werving, en de evaluatie van bewust belonen. In het overleg met de Arbo-commissie is onder andere het volgende besproken: het plan van aanpak Arbo en Zorg 2011, de RI&E in beide vestigingen, het Nieuwe Werken, het arbeidssatisfactieonderzoek, het project Eigen Regie en Verzuim bij één van de divisies en diverse huisvestingsaangelegenheden.

Benoeming tot hoogleraar

Dr J. de Haan is benoemd tot bijzonder hoogleraar Statistische Methoden in de woningmarkt aan de faculteit Bouwkunde van de TU Delft.

9. Jaarrekening 2011

Balans per 31 december 2011
(voor resultaatbestemming)

	31 december 2011	31 december 2010
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>		
VASTE ACTIVA		
1) Materiële vaste activa		
Nieuwbouw (cascomodificaties)	20.557	23.310
IT-middelen	3.092	2.300
Machines en installaties	2.447	2.692
Andere vaste bedrijfsmiddelen	4.991	7.223
Activa in uitvoering	<u>5.308</u>	<u>0</u>
	36.395	35.525
2) Financiële vaste activa		
Ministerie van EL&I	2.296	5.651
Overige financiële vaste activa	<u>11.043</u>	<u>12.610</u>
	13.339	18.261
VLOTTENDE ACTIVA		
3) Vorderingen		
Debiteuren	2.788	3.042
Overige vorderingen	4.780	4.532
	<u>7.568</u>	<u>7.574</u>
4) Liquide middelen		
Liquide middelen	37.625	24.633
	<u>94.927</u>	<u>85.993</u>
TOTAAL ACTIVA	<u>94.927</u>	<u>85.993</u>

Passiva

	31 december 2011	31 december 2010
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>		
5) Eigen vermogen		
Egalisatiereserve	-830	-1.646
Onverdeeld resultaat	<u>11.407</u>	<u>816</u>
	10.577	-830
6) Voorzieningen		
Reorganisatie 2011	3.855	0
Reorganisatie 2010	2.938	4.564
Reorganisatie 2009	6.618	4.987
Reorganisatie 2008	0	1.682
Reorganisatie 2007	396	3.071
Reorganisatie 2005	2.016	2.716
Reorganisatie 2004	3.215	5.050
WW-verplichtingen	8.332	6.859
Reorganisatie 2000	1.087	1.280
Ambtsjubilea	<u>3.043</u>	<u>3.094</u>
	31.500	33.303
7) Langlopende schulden		
Ministerie van Financiën	<u>15.000</u>	<u>18.000</u>
	15.000	18.000
8) Kortlopende schulden		
Ministerie van Financiën	3.000	3.000
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5.107	5.751
Overige schulden	<u>29.743</u>	<u>26.769</u>
	37.850	35.520
TOTAAL PASSIVA	<u>94.927</u>	<u>85.993</u>

Winst- en verliesrekening 2011

	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>			
BEDRIJFSOPBRENGSTEN			
9) Netto-omzet			
Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie	188.659	184.088	188.958
Opdrachten derden	19.611	15.710	19.667
	<u>208.270</u>	<u>199.798</u>	<u>208.625</u>
Overige bedrijfsopbrengsten	1.735	1.390	941
TOTAAL BEDRIJFSOPBRENGSTEN	<u>210.005</u>	<u>201.188</u>	<u>209.566</u>
10) BEDRIJFSLASTEN			
Lonen en salarissen	128.370	130.381	132.535
Pensioenlasten en sociale lasten	26.242	26.145	25.989
Afschrijvingen materiële vaste activa	5.710	6.437	9.109
Overige bedrijfslasten	38.020	41.015	40.344
TOTAAL BEDRIJFSLASTEN	<u>198.342</u>	<u>203.978</u>	<u>207.977</u>
	<u>11.663</u>	<u>-2.790</u>	<u>1.589</u>
11) Financiële baten en lasten			
Rentebaten	567	500	163
Rentelasten	-823	-750	-936
	<u>-256</u>	<u>-250</u>	<u>-773</u>
RESULTAAT BOEKJAAR	<u>11.407</u>	<u>-3.040</u>	<u>816</u>

Kasstroomoverzicht over 2011

	2011		2010
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>			
Resultaat boekjaar		11.407	816
Aanpassingen voor:			
Mutatie voorzieningen	-1.803	-3.618	
Afschrijvingen	5.710	9.109	
Mutatie werkkapitaal, exclusief liquide middelen	<u>2.336</u>	<u>-4.403</u>	
		6.243	1.088
Kasstroom uit operationele activiteiten		17.650	1.904
Netto-investeringen in vaste activa	-6.580	-2.025	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-6.580	-2.025
Aflossing lening	-3.000	-3.000	
Afschrijving/mutatie financiële vaste activa	1.567	1.567	
Aflossing vordering EL&I	3.355	3.703	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	<u></u>	<u>1.922</u>	2.270
Mutatie liquide middelen		<u>12.992</u>	<u>2.149</u>

Toelichting behorende tot de jaarrekening 2011

Algemeen

Het CBS, gevestigd te Den Haag en Heerlen, is een Zelfstandig Bestuursorgaan (ZBO). In de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS-wet) zijn de taken, bevoegdheden en werkwijze vastgelegd.

Het CBS heeft twee bestuursorganen, te weten de Directeur-Generaal en de Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS).

De jaarrekening van het CBS is opgesteld met inachtneming van de Kaderwet ZBO, de CBS-wet en de overige met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) gemaakte afspraken betreffende de jaarrekening (onder meer neergelegd in de zogenoemde sturingsafspraken). De jaarrekening van het CBS wordt binnen de hiervoor genoemde kaders zover als mogelijk met overeenkomstige toepassing van titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek opgesteld.

Grondslagen

De grondslagen voor de waardering van activa en passiva en resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten. Voor zover niet anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde. De opbrengsten en kosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben en verliezen worden genomen zodra deze voorzien zijn. Tenzij anders vermeld zijn de bedragen in de jaarrekening vermeld in duizenden euro's.

Als gevolg van onzekerheden die inherent zijn aan de activiteiten van het CBS, kan de omvang van bepaalde jaarrekeningposten niet exact worden bepaald maar slechts door middel van een schatting. Er vindt dan een benadering van de omvang van een post plaats door middel van oordeelsvorming op basis van de beschikbare relevante informatie. Schattingen zijn bijvoorbeeld vereist ten behoeve van het bepalen van de omvang van de voorzieningen. Ook wordt de economische levensduur van de materiële vaste activa geschat. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. Het maken van redelijke schattingen is een belangrijk onderdeel van de totstandkoming van deze jaarrekening. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden periodiek beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Financiële instrumenten

Financiële instrumenten omvatten handels- en overige vorderingen, geldmiddelen, leningen en overige financieringsverplichtingen, handelsschulden en overige te betalen posten. Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde. Na de eerste opname worden financiële instrumenten gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve rente methode. Indien er geen sprake is van agio of disagio of transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde.

Activa

Vaste activa

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op de aanschaffingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen gebaseerd op de verwachte levensduur. In onderstaande tabel is de afschrijvingsduur per categorie weergegeven.

<i>Vaste activa</i>	<i>Afschrijvingsduur</i>
Nieuwbouw (cascomodificaties)	10 jaar
IT-middelen	3-5 jaar
Machines en installaties	10 jaar
Andere vaste bedrijfsmiddelen	5 jaar

Materiële vaste activa met een lange levensduur dienen te worden beoordeeld op bijzondere waardeverminderingen wanneer wijzigingen of omstandigheden zich voordoen die doen vermoeden dat de boekwaarde van een actief niet terugverdiend zal worden. De terugverdiëntijd van activa die in gebruik zijn, wordt bepaald door de boekwaarde van een actief te vergelijken met de geschatte contante waarde van de toekomstige nettokasstromen die het actief naar verwachting zal genereren.

Wanneer de boekwaarde van een actief hoger is dan de geschatte contante waarde van de toekomstige kasstromen worden bijzondere waardeverminderingen verantwoord voor het verschil tussen de boekwaarde en de realiseerbare waarde.

Financiële vaste activa

De grondslagen voor financiële vaste activa zijn opgenomen onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

VLOTTENDE ACTIVA

Vorderingen

De vorderingen worden gewaardeerd op nominale waarde onder aftrek van een voorziening voor mogelijke oninbaarheid. De onder de vorderingen opgenomen post "nog te factureren" betreft het nog niet gefactureerde deel van werk voor derden projecten op basis van de werkvoortgang per einde boekjaar. Het vooruitgefactureerde deel van werk voor derden projecten is opgenomen onder de overige schulden onder de post 'vooruitgefactureerde omzet'.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd op nominale waarde. Tenzij anders vermeld, staan deze vrij ter beschikking.

PASSIVA

Voorzieningen

Een voorziening wordt in de balans opgenomen, wanneer er sprake is van:

- een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting die het gevolg is van een gebeurtenis in het verleden; en
- waarvan een betrouwbare schatting kan worden gemaakt; en
- het waarschijnlijk is dat voor afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is.

Op basis van de best mogelijke schatting worden de reorganisatievoorzieningen, de voorziening voor de WW-verplichtingen en de voorziening ambtsjubilea gewaardeerd op nominale waarde.

Personeelsbeloningen en pensioenen

Uitgangspunt is dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies. Voor zover de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt hiervoor een verplichting opgenomen. Als de op balansdatum reeds betaalde premies de verschuldigde premies overtreffen, wordt een overlopende actiefpost opgenomen voor zover sprake zal zijn van terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies. Verder wordt op balansdatum een voorziening opgenomen voor bestaande additionele verplichtingen ten opzichte van het fonds en de werknemers, indien het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichtingen een uitstroom van middelen zal plaatsvinden en de omvang van de verplichtingen betrouwbaar kan worden geschat. Het al dan niet bestaan van additionele verplichtingen wordt beoordeeld aan de hand van de uitvoeringsovereenkomst met het fonds, de pensioenovereenkomst met de werknemers en andere (expliciete of impliciete) toezeggingen aan de werknemers. De voorziening wordt gewaardeerd tegen de beste schatting van de contante waarde van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen op balansdatum af te wikkelen. Voor een op balansdatum bestaand overschot bij het pensioenfonds wordt een vordering opgenomen als de onderneming de beschikkingsmacht heeft over dit overschot, het waarschijnlijk is dat het overschot naar het CBS zal toevloeien en de vordering betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Langlopende schulden

De grondslagen voor langlopende schulden zijn opgenomen onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

Kortlopende schulden

De grondslagen voor kortlopende schulden zijn opgenomen onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de indirecte methode opgesteld. Dit houdt voor de weergave van de kasstromen in dat het gerapporteerde resultaat over het boekjaar wordt aangepast voor posten die geen betrekking hebben op ontvangsten en uitgaven in het boekjaar en mutaties in financieringen, voorzieningen en werkkapitaal.

Toelichting op de balans per 31 december 2011

1) Materiële vaste activa

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Nieuwbouw (casco- modificaties)	IT-middelen	Machines en installaties	Andere vaste bedrijfs- middelen	Activa in uitvoering	Totaal
Stand per 31-12-2010						
Aanschafwaarde	28.703	18.792	3.845	12.437	0	63.777
Cumulatieve afschrijvingen	5.393-	16.492-	1.153-	5.214-	0	28.252-
Boekwaarde per 31-12-2010	23.310	2.300	2.692	7.223	0	35.525
Mutatie boekwaarde						
Investeringen	172	1.142	132	184	5.308	6.938
Desinvesteringen	5-	783-	11-	15-	0	814-
Afschrijvingen boekjaar	2.920-	3-	371-	2.416-	0	5.710-
Cumulatieve afschrijving desinvesteringen	-	436	5	15	0	456
Mutatie boekwaarde	2.753-	792	245-	2.232-	5.308	870
Stand per 31-12-2011						
Aanschafwaarde	28.870	19.151	3.966	12.606	5.308	69.901
Cumulatieve afschrijvingen	8.313-	16.059-	1.519-	7.615-	0	33.506-
Boekwaarde per 31-12-2011	20.557	3.092	2.447	4.991	5.308	36.395

De ICT-intensiveringsbijdrage uit 2009 is in 3-jaarlijkse termijnen van 3,4 miljoen euro in mindering gebracht op de afschrijvingen IT-middelen.

2) Financiële vaste activa

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie

De vordering op het Ministerie van EL&I is als volgt opgebouwd:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2011	31-12-2010
Reorganisatie 2000	2.296	2.651
Reorganisatie 2004	0	3.000
Totaal	2.296	5.651

Van de totale vordering inzake de reorganisatie 2000, is een bedrag van 0,7 miljoen korter dan 1 jaar.

In het kader van de reorganisatie 2004 heeft het ministerie van EL&I toezeggingen gedaan voor in totaal 21 miljoen euro. Het ministerie van EL&I lost deze ontstane vordering af in 7 jaarlijkse termijnen (2005 – 2011) van 3 miljoen euro. Eind 2011 is deze vordering afgelost.

Overige financiële vaste activa

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2011	31-12-2010
Vooruitbetaalde BTW-schade	11.043	12.610

Aangezien het CBS niet BTW-plichtig is, kan de verhuurder de BTW op de investeringen van de nieuwbouwpanden Den Haag en Heerlen niet terugvorderen. Het CBS heeft de verhuurder hiervoor voor 9,2 miljoen euro vergoed (BTW-schade) voor Den Haag en voor 6,5 miljoen euro voor Heerlen. De bedragen worden over een periode van tien jaar ten laste van het resultaat gebracht. De maximale verrekenperiode voor BTW-schade is tien jaar. In 2011 is 1,6 miljoen euro ten laste van het resultaat gebracht (2010: 1,6 miljoen euro).

3) Vorderingen

Debiteuren

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2011	31-12-2010
Debiteuren	2.986	4.826
Voorziening dubieuze debiteuren	-198	-1.784
Totaal	2.788	3.042

Ultimo 2010 was in de vorderingen op debiteuren een post van € 1,3 miljoen opgenomen voor één grote debiteur, die volledig was voorzien. In 2011 is het merendeel van de openstaande facturen alsnog betaald, waarmee de voorziening is vrijgevallen ten gunste van het resultaat.

Overige vorderingen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2011	31-12-2010
Vooruitbetaalde kosten	4.605	2.447
Nog te factureren projecten	0	1.736
Vorderingen op personeel	22	59
Overige vorderingen	153	290
Totaal	4.780	4.532

De post 'vooruitbetaalde kosten' bestaat voornamelijk uit vooruitbetaalde onderhoudscontracten en vooruitbetaalde huur. De stijging van deze post ten opzichte van 31 december 2010 wordt veroorzaakt doordat ultimo 2011 een aantal nieuwe contracten zijn afgesloten.

De overige vorderingen hebben overwegend een looptijd van minder dan één jaar.

4) Liquide middelen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	31-12-2011	31-12-2010
Bank	32.905	19.975
Deposito	4.720	4.651
Kas	0	7
Totaal	37.625	24.633

In het kasstroomoverzicht is het verloop van de liquide middelen toegelicht.

De gelden staan vrij ter beschikking.

5) Eigen vermogen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Egalisatie- reserve	Onverdeeld resultaat	Totaal
Stand per 01/01/2010	-662	-984	-1.646
Bestemming resultaat 2009	-984	984	0
Resultaat 2010		816	816
Stand per 31/12/2010	-1.646	816	-830
Bestemming resultaat 2010	816	-816	0
Resultaat 2011	0	11.407	11.407
Stand per 31/12/2011	-830	11.407	10.577

De egalisatiereserve bestaat uit het resultaat van de jaren 2004 tot en met 2010.

6) Voorzieningen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Reorganisatie 2011	Reorganisatie 2010	Reorganisatie 2009	Reorganisatie 2008	Reorganisatie 2007	Reorganisatie 2005	Reorganisatie 2004*	verplichtingen WW- verplichtingen	Subtotaal	Reorganisatie 2000**	Jubileum uitkeringen	Totaal
Stand per 31/12/2010	0	4.564	4.987	1.682	3.071	2.716	5.050	6.859	28.929	1.280	3.094	33.303
Interne overboeking	0	0	0	0	-1.835	0	0	1.835	0	0	0	0
Dotatie in 2011	3.855	56	2.635	0	0	11	214	727	7.498	0	209	7.707
Onttrekking in 2011	0	-1.682	-925	-1.296	-685	-550	-1.955	-1.089	-8.182	-147	-260	-8.589
Vrijval	0	0	-79	-386	-155	-161	-94	0	-875	-46	0	-921
Stand per 31/12/2011	3.855	2.938	6.618	0	396	2.016	3.215	8.332	27.370	1.087	3.043	31.500

* In deze voorziening is ook de voorziening opgenomen voor scholing en outplacement van € 0,7 miljoen

** De vrijval van de voorziening reorganisatie 2000 is verschuldigd aan het ministerie van EL&I

Reorganisatie 2004 tot en met 2011

De voorzieningen zijn gevormd ter dekking van de sociale kosten voor medewerkers die door de opgelegde taakstellingen Balkenende I t/m IV, herprioritering van statistieken en doelmatigheidsprojecten en de ICT-toekomstbegroting zijn aangewezen als herplaatsingskandidaat of die gebruik maken van de Remkesregeling en ter dekking van de kosten van overige in gang gezette reorganisaties. Bij het bepalen van de voorzieningen is uitgegaan van een geschatte en voorzienbare verplichting aan medewerkers. De verplichtingen bestaan naast de reguliere salariskosten gedurende de herplaatsingsperiode, uit overeengekomen toekomstige uitkeringen aan voormalige medewerkers van het CBS.

De reorganisatievoorziening 2011 is gevormd voor 31 nieuw aangewezen herplaatsingskandidaten.

In de volgende tabel is de verwachte looptijd van de verplichtingen voortvloeiende uit de reorganisaties weergegeven:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2012	2013 t/m 2016	2017 e.v.	Totaal
Reorganisatie 2011	1.584	2.093	178	3.855
Reorganisatie 2010	857	997	1.084	2.938
Reorganisatie 2009	739	2.200	3.679	6.618
Reorganisatie 2007	87	205	104	396
Reorganisatie 2005	393	664	959	2.016
Reorganisatie 2004	2.111	939	165	3.215
Totaal	5.771	7.098	6.169	19.038

WW-verplichtingen

De voorziening voor WW-verplichtingen is gevormd ter dekking van wachtgelduitkeringen aan voormalige medewerkers van het CBS.

In de onderstaande tabel is de verwachte looptijd van de WW-verplichtingen weergegeven:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2012	2013 t/m 2016	2017 e.v.	Totaal
WW-verplichtingen	1.270	3.724	3.338	8.332
Totaal	1.270	3.724	3.338	8.332

Reorganisatie 2000

De voorziening is gevormd ter dekking van de uitstroombelastingen van de medewerkers die bij de reorganisatie 2000 zijn aangewezen als herplaatsingskandidaat, maar die niet vóór 3 januari 2004 zijn ontslagen. EL&I heeft toen een bedrag van circa 10,8 miljoen toegezegd ter dekking van de uitstroombelastingen. De uitstroombelastingen zijn het totaal van de personele kosten gedurende de herplaatsingsperiode van 18 maanden en de daarna door het CBS te verstrekken wachtgelduitkeringen en andere uitkeringen.

In onderstaande tabel is de verwachte looptijd van de verplichtingen voor de reorganisatie 2000 weergegeven:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2012	2013 t/m 2016	2017 e.v.	Totaal
Reorganisatie 2000	173	561	353	1.087
Totaal	173	561	353	1.087

Ambtsjubilea

Deze voorziening betreft toekomstige verplichtingen bij 12,5-, 25- of 40-jarige ambtsjubilea.

7) Langlopende schulden

Ministerie van Financiën

Het Ministerie van Financiën heeft ten behoeve van de herhuisvesting Den Haag op 3 december 2007 een drietal leningen verstrekt van in totaal € 30,0 miljoen.

Leningtranche 1 bedraagt 4,5 miljoen euro en heeft een looptijd van 5 jaar.

Leningtranche 2 bedraagt 12,0 miljoen euro en heeft een looptijd van 10 jaar

Leningtranche 3 bedraagt 13,5 miljoen euro en heeft een looptijd van 15 jaar.

Het rentepercentage over deze leningen bedraagt gemiddeld 3,9%.

De aflossingsverplichting 2012 bedraagt 3,0 miljoen euro en is onder de kortlopende verplichtingen verantwoord. Van de totale schuld van 18 miljoen euro per 31 december 2011 heeft 6,6 miljoen euro een looptijd van meer dan 5 jaar.

Het Ministerie van EL&I heeft zich, conform de vereisten van het ministerie van Financiën, garant gesteld voor de aflossing van deze lening.

8) Kortlopende schulden

Ministerie van Financiën

De aflossingsverplichting 2012 voor de op 3 december 2007 aangevane geldleningen bedraagt 3,0 miljoen euro.

Belastingen en premies sociale verzekeringen

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2011	31-12-2010
Loonheffing	2.320	3.749
Pensioenen & SV-premies	2.787	2.002
Totaal	5.107	5.751

Overige schulden

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2011	31-12-2010
Nog te betalen kosten*	9.595	8.505
Nog te betalen vakantiegeld	4.584	4.507
Crediteuren	3.995	3.155
Vooruitontvangen bijdrage projectontwikkelaar	2.770	3.048
Nog te betalen vakantiedagen	2.476	2.598
Vooruitgefactureerde omzet**	5.145	3.774
Nog in te zetten automatiseringscapaciteit	385	385
Eindejaarsuitkering	646	670
Overige schulden	147	127
Totaal	29.743	26.769

* Hiervan is een bedrag van € 2,0 miljoen verschuldigd aan EL&I in verband met de reorganisatie 2000 (31/12/2010: € 1,7 miljoen)

** Waarvan € 0,2 miljoen voor niet gerealiseerde werkzaamheden meerjarenprogramma 2003-2008 (31/12/2010: € 0,8 miljoen)

De nog te betalen kosten bestaan vooral uit periodieke kosten waarvan per jaareinde de facturen nog niet waren ontvangen.

De vooruitontvangen bijdrage projectontwikkelaar betrof een éénmalige bijdrage in 2008 voor de locatie Den Haag en in 2009 voor de locatie Heerlen voor de huurkosten over de komende tien jaren.

De vooruitgefactureerde omzet bestaat voornamelijk uit de vooruit gefactureerde Blaise-licenties en nog te realiseren werkzaamheden. Onder deze post is onder meer € 1,4 miljoen euro verantwoord voor nog te realiseren werkzaamheden ten behoeve van de aanpassingen in het ABR (31 december 2010: € 1,4 miljoen). De stijging in de vooruitgefactureerde omzet ten opzichte van 31 december 2010 wordt voornamelijk veroorzaakt doordat ultimo 2011 een bedrag van 1,1 miljoen euro is vooruitgefactureerd voor het werk voor derden project Woononderzoek Nederland.

Het ministerie van EL&I heeft een bijdrage beschikbaar gesteld voor de kosten van tijdelijk extra in te zetten automatiseringscapaciteit voor de reorganisatie 2000.

De eindejaarsuitkering betreft de reservering over de maand december 2011, die in november 2012 zal worden uitbetaald.

De overige schulden hebben overwegend een looptijd van minder dan één jaar.

Financiële instrumenten

Treasurybeleid

Het CBS neemt verplicht deel aan schatkistbankieren bij de Rijkshoofdboekhouding conform Regeling baten-lastendiensten 2011. De Rijkshoofdboekhouding is onderdeel van het ministerie van Financiën en is verantwoordelijk voor de administratie van de schatkist.

Schatkistbankieren houdt in dat de liquide middelen alléén gestald mogen worden op een rekening-courant bij de Rijkshoofdboekhouding en dat leningen alléén bij de Rijkshoofdboekhouding afgesloten mogen worden. Het CBS sluit zelf met de Rijkshoofdboekhouding het contract met de voorwaarden van het deposito of van de lening af.

Schatkistbankieren kan gezien worden als een centrale treasury voor publieke middelen. Het principe van schatkistbankieren is dat publiek geld de schatkist niet eerder verlaat dan noodzakelijk is voor de uitvoering van de publieke taak. Het CBS voert met het schatkistbankieren een zo risicoloos mogelijk kasgeldbeheer.

Kredietrisico

De vorderingen uit hoofde van debiteuren zijn geconcentreerd bij overheidsinstellingen waardoor het kredietrisico beperkt is.

Renterisico

Het renterisico is beperkt tot eventuele veranderingen in de marktwaarde van opgenomen leningen. Bij deze leningen is sprake van een vast rentepercentage over de gehele looptijd. De leningen worden aangehouden tot het einde van de looptijd. Het CBS heeft derhalve als beleid om geen afgeleide financiële instrumenten te gebruiken om (tussentijdse) rentefluctuaties te beheersen.

Marktwaarde

De marktwaarde van de meeste in de balans verantwoorde financiële instrumenten, waaronder vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden, benadert de boekwaarde ervan.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Meerjarige financiële verplichtingen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2012	2013 t/m 2016	2017 e.v.
Huur panden Den Haag en Heerlen	7.300	26.700	53.000
Totaal	7.300	26.700	53.000

Huurpanden

De huur van het pand te Den Haag is voor een periode van maximaal 15 jaar afgesloten en loopt tot 2023. De huur van het pand te Heerlen is voor een periode van maximaal 15 jaar afgesloten en loopt tot 2024.

Financiële afspraken

Met het ministerie van EL&I is afgesproken dat de financiële verplichtingen betreffende de periode vóór 3 januari 2004 voor rekening van het ministerie van EL&I komen. De werkelijke uitgaven met betrekking tot deze verplichtingen van het CBS worden door het ministerie van EL&I vergoed.

Door het ministerie van EL&I is een langetermijnfinanciering in de vorm van een kredietfaciliteit van voorlopig 50 miljoen euro ter beschikking gesteld ter voorkoming van tijdelijke liquiditeitstekorten als gevolg van de mogelijke sociale kosten die voortkomen uit de door het kabinet Balkenende I opgelegde taakstellingen, de ICT-toekomstbegroting en de zogenoemde herprioritering. Indien de kredietbehoefte groter wordt dan 50 miljoen euro, zal dit onderwerp van overleg zijn tussen het CBS en de ministeries van EL&I en Financiën. Van deze kredietfaciliteit is tot op heden geen gebruik gemaakt.

In de risico-afspraken tussen het CBS en het ministerie van EL&I is bepaald dat de herhuisvesting geen budgettair probleem mag zijn voor het CBS. In dit kader zijn met het ministerie van EL&I in 2006 afspraken gemaakt over de meerkosten voor de jaren 2008 – 2013.

Toelichting op de winst- en verliesrekening over 2011

9) Netto-omzet

De netto-omzet is het totaal van:

- bijdrage van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie;
- opdrachten derden;
- overige bedrijfsopbrengsten.

Bijdrage ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Budgettaire bijdrage	187.431	187.431	189.129
Aflossing vordering EZ inzake reorganisatie 2004	-3.000	-3.000	-3.000
Aflossing vordering EZ inzake reorganisatie 2000	-643	-643	-703
Nog te besteden	30	0	392
Looncompensatie en prijsbijstelling	2.351	0	0
Uitbreiding werkzaamheden Caribisch Nederland	675	0	0
Bijdrage Meerjarenprogramma 2003-2008	596	0	0
Bijdrage Sociaal Flankerend Beleid	1.135	0	1.524
Bijdrage BTW-problematiek	0	0	1.316
Correctie EU-verplichtingen	-216	0	0
Veiligheidsmonitor	300	300	300
Totaal	188.659	184.088	188.958

De bijdrage van EL&I betreft de door EL&I verstrekte budgettaire bijdrage. Het CBS ontvangt deze bijdrage op basis van het Meerjarenplan 2009 – 2013. Het CBS dient aan het einde van deze periode het werkprogramma gerealiseerd te hebben. De bijdrage in enig jaar voor het niet gerealiseerde deel van het werkprogramma schuift door naar het volgende jaar.

Opdrachten derden

Onderstaande tabel geeft inzicht in de omzet derden naar regio.

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Nederland	14.098	11.294	13.442
EU-landen	3.303	2.646	4.356
Overige landen	2.210	1.770	1.869
Totaal	19.611	15.710	19.667

Onder opdrachten door derden zijn de gerealiseerde opbrengsten voor verrichte werkzaamheden verantwoord. Hieronder zijn mede begrepen opdrachten waaraan de overheid een specifieke financiële bijdrage levert en de omzet uit verkochte licenties Blaise.

De verdeling van de omzet derden naar type afnemer is als volgt:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Overheid	9.434	7.557	11.598
Statistische bureaus buitenland	1.685	1.350	2.044
Onderzoeksinstellingen	3.531	2.829	1.709
Europese Unie en Eurostat	2.579	2.066	2.098
Overig	2.382	1.908	2.218
Totaal	19.611	15.710	19.667

Overige bedrijfsopbrengsten

De overige bedrijfsopbrengsten bestaan hoofdzakelijk uit opbrengsten uit hoofde van het beschikbaar stellen van data, handhaving en publicaties.

10) Bedrijfslasten

Lonen en salarissen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Lonen en salarissen	109.979	109.571	112.901
Ingeleend personeel	11.768	13.310	15.509
Dotatie/vrijval reorganisatievoorziening	6.623	7.500	4.125
Totaal	128.370	130.381	132.535

Onder de dotatie/vrijval reorganisatievoorzieningen wordt de dotatie (7,5 miljoen euro) minus de vrijval (0,9 miljoen euro) in de reorganisatievoorzieningen 2004 tot en met 2011 en de voorziening WW-verplichtingen verantwoord.

In 2011 waren gemiddeld 1.964 werknemers (in vte's) werkzaam voor het Centraal Bureau voor de Statistiek (2010: 2.059 vte's). Drie werknemers zijn buiten Nederland werkzaam.

Beloning Directeur-Generaal en Centrale Commissie voor de Statistiek

In 2011 bedraagt de beloning van de Directeur Generaal 218 duizend euro (2010: 217 duizend euro), bestaande uit bruto salaris, vaste toelagen, premies sociale lasten en pensioenlasten.

De Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS) heeft een aantal taken inzake het CBS en de statistische informatievoorziening van het Rijk. De Commissie bestaat in 2011 uit 9 leden, de gezamenlijke schadeloosstelling van de CCS over 2011 bedroeg 95 duizend euro. In 2010 was dit 92 duizend euro. De schadeloosstellingen komen ten laste van het budget van het CBS.

De Wet Openbaarmaking uit Publieke middelen gefinancierde Topinkomens (WOPT) is per 1 maart 2006 van kracht geworden.

Melding in het kader van de WOPT:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2011	2010
Funcienaam: Directeur-generaal		
Datum in dienst: 01-11-2003		
Belastbaar loon	176	176
Pensioenbijdrage werkgever en werknemer	38	37
Uren in dienst per week	36	36

De beloning van de Directeur-Generaal wordt vastgesteld door de Minister van EL&I op voorstel van de voorzitter van de CCS.

Pensioenlasten en sociale lasten

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Pensioenlasten	15.439	15.382	15.141
Sociale lasten	10.803	10.763	10.848
Totaal	26.242	26.145	25.989

De pensioenregeling is ondergebracht bij het ABP (Stichting Pensioenfonds ABP). Dit betreft een bedrijfstakpensioenfonds en het CBS heeft geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen in het geval van een tekort bij het pensioenfonds, anders dan het voldoen van eventuele hogere toekomstige premies. De dekkingsgraad van het ABP bedroeg ultimo 2011 94%.

De kenmerken van de pensioenregeling zijn als volgt:

Pensioen systeem	Middelloonregeling
Vakantietoelage	8%
Pensioenleeftijd	65 jaar
Pensioengrondslag	Pensioengevend salaris minus franchise
Nabestaande pensioen	50% van het ouderdomspensioen
Wezenpensioen	10% van het ouderdomspensioen
Franchise (2011)	10.700 euro
Opbouwpercentage	2,05% van de pensioengrondslag

Afschrijvingen materiële vaste activa

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2010	Realisatie 2010
Afschrijvingslasten	5.710	6.437	9.109

De afschrijvingen zijn in 2011 lager dan in 2010, doordat een deel van de investeringen (meubilair en IT-middelen) in verband met de verhuizing in 2008, medio 2011 in zijn geheel afgeschreven zijn.

Overige bedrijfslasten

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie 2011	Begroting 2011	Realisatie 2010
Huisvesting	13.578	13.912	13.628
Overig personeel	4.020	4.162	5.294
Bureau	4.895	6.019	5.169
Dienstreizen	4.386	4.415	4.814
Advies externen	2.868	2.264	2.571
Automatisering	5.637	7.461	5.281
Overig	2.636	2.782	3.587
Totaal	38.020	41.015	40.344

In huisvestingskosten zijn naast de huur ook de kosten voor energie en gebouw-gerelateerde kosten als bewaking, schoonmaak en exploitatie van het bedrijfsrestaurant opgenomen.

De bureaustkosten vallen lager uit door de lagere kosten voor telefonie als gevolg van lagere tarieven en lager verbruik.

De automatiseringskosten vallen fors lager uit dan begroot doordat gunstige onderhoudscontracten zijn afgesloten. Dit leidt tot lagere kosten voor 2011 en volgende jaren.

Het deel 'overig' van de overige bedrijfslasten bestaat grotendeels uit kosten voor statistisch grondmateriaal.

Honoraria van de accountant

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2011	2010
Onderzoek van de jaarrekening	91	132
Andere controleopdrachten	11	8
Adviesdiensten op fiscaal terrein	0	0
Andere niet-controle-opdrachten	24	14
	<hr/>	<hr/>
	126	154

11) Financiële baten en lasten

Rentebaten

De gestegen rentebaten zijn het gevolg van een hoger uitstaand saldo.

Den Haag/Heerlen, 23 maart 2012
Directeur-Generaal van de Statistiek
Drs. G. van der Veen

Centrale Commissie voor de Statistiek
Mw. mr. I. Brakman, voorzitter
Prof. dr. L.H. Hoogduin
Mw. dr. C.M. Hooymans
Dhr. J.M.A. van Huut RA
Drs. M.B.G.M. Oostendorp, plv. voorzitter
Mw. prof. dr. J. Plantenga
Prof. dr. C.G.M. Sterks
Prof. dr. J.T.M. van der Zee

Overige gegevens

- Voorstel tot resultaatbestemming

Het voorstel is om in de loop van 2012 van het totale resultaat van 11,4 miljoen euro, een bedrag van 1,4 miljoen euro ten gunste van de egalisatiereserve te brengen en 10 miljoen euro toe te voegen aan een bestemmingsreserve voor investeringen in procesvernieuwing en –aanpassingen, mede ten behoeve van te realiseren efficiency.

- De controleverklaring

Aan de Directeur-Generaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2011 van het Centraal Bureau voor de Statistiek te Den Haag en Heerlen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2011 en de winst- en verliesrekening over 2011 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op grond van artikel 70 van de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, de overige met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie gemaakte afspraken en artikel 6 van de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens. Het Bestuur is tevens verantwoordelijk voor de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties. Dit houdt in dat deze bedragen in overeenstemming dienen te zijn met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals die in het Controleprotocol CBS van 20 januari 2009 zijn opgenomen. Het Bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle, als bedoeld in artikel 35 lid 2 van de Kaderwet Zelfstandige Bestuursorganen. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden en met inachtneming van het Controleprotocol CBS van 20 januari 2009. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en

voor het getrouwe beeld daarvan, alsmede in het kader van de financiële rechtmatigheid voor de naleving van die relevante wet- en regelgeving, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en van de redelijkheid van de door het Bestuur van het Centraal Bureau voor de Statistiek gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van het Centraal Bureau voor de Statistiek per 31 december 2011 en van het resultaat over 2011 in overeenstemming met de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, de overige met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie gemaakte afspraken en artikel 6 van de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties over 2011 voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid. Dit houdt in dat de bedragen in overeenstemming zijn met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals die in het Controleprotocol CBS van 20 januari 2009 zijn opgenomen.

Den Haag, 23 maart 2012

KPMG ACCOUNTANTS N.V.

J.G.A. Bruinsma RA

Bijlage 1: Outputtabel²

Thema	aantal	Pers-berichten	Conjunctuur-berichten	Web-artikelen	Statline-tabellen		Publicaties			Eurostat-leveringen	Microdata-bestanden	Overig maatwerk	Inlichtingen (infoservice)	
					w.v.	nieuw	papier	digitaal	data-bestanden				telefonisch (incl. ant-woordap.)	email (incl. brieven en faxen)
Arbeid en sociale zekerheid	25			37	398	40	5	16	105	387	45	1 518	1 207	
Bedrijven	2			8	176	12	4	6	20	48	5	495	562	
Bevolking	3			22	149	15	6	10	19	12	1	1 018	1 108	
Bouwen en wonen	2	12		6	111	3		35	51	22		274	381	
Financiële en zakelijke diensten			14	1	54			6	24	1		133	191	
Gezondheid en welzijn	2			15	120	25	1	6	11	9		532	800	
Handel en horeca	16			3	51	5		15	24	3		128	229	
Industrie en energie			24	6	240	6	1	38	145	18		150	323	
Inkomen en bestedingen			24	10	97	13	1	3	13	113	1	456	524	
Internationale handel			12	6	546	14		1	38			302	338	
Landbouw				1	101	6		2	66	1		125	221	
Macro-economie	13			8	230	25	5	9	109			160	347	
Natuur en milieu				6	61	9	4	6	17	2		57	142	
Onderwijs	1			14	85		2		9	51		283	357	
Overheid en politiek	1			13	61	15		2	5	8		96	153	
Prijzen	12	12		5	223	4		2	89	11		7 482	1 339	
Veiligheid en recht	2			16	152	13	5	1	91			236	275	
Verkeer en vervoer				16	116	6		5	100	2	2	196	304	
Vrije tijd en cultuur	1			10	123	4	5	2	19			293	376	
Caribisch Nederland					15									
Allochtonen											3	251	228	
Conjunctuur			23	7										
Emancipatie	1			1			1							
Europese Unie												281	380	
Globalisering							1							
Historische reeksen					46									
Nederland regionaal				6	188	10					20	200	283	
Ondernemingsklimaat				2			5	3						
Overige					230	6	8	50				1 807	825	
Totaal	81	121	219	3 573	231	54	218	955	688	77	16 473	10 893		

² Het aantal StatLinetabellen dat geactualiseerd of nieuw in de database is opgenomen is lager dan gepland. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn herschikkingen van de informatie bij uiteenlopende onderwerpen naast een belangrijke reductie van het aantal tabellen bij Internationale Handel als gevolg van Europese regelgeving waarmee bij de planning nog geen rekening was gehouden. Het aantal microdatabestanden is fors hoger dan verwacht; bijna 600. Dit wordt veroorzaakt door een wijziging bij het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). De bestanden bevatten minder kolommen en om dezelfde informatie te kunnen bieden, zijn dus meer bestanden nodig. Bestanden van voorgaande jaren zijn ook aangepast.

Bijlage 2. Adviesraden

Om het CBS te adviseren over de invulling van het statistisch programma zijn adviesraden ingesteld die elk een thematisch terrein of onderwerp beslaan. In 2011 is het functioneren van de adviesraden geëvalueerd. In verband met de overlap in onderwerpen en leden van adviesraden en de nieuwe organisatiestructuur van het CBS per 1 januari 2012 is besloten de adviesraden te herschikken. De voorzitters van de zes adviesraden vormen samen een adviesorgaan voor de Directeur-Generaal.

Samenstelling CBS-adviesraad primo 2012:

drs. G. van der Veen - voorzitter

mw. drs. M.I. Tóth Pál - secretaris

dhr. M.A. van Straalen – adviesraad berichtgevers

drs. E.E. van de Lustgraaf - adviesraad economische statistieken

vacant - adviesraad statistieken van de leefomgeving

drs. H.M.M. Claassen - adviesraad macro-economische statistieken

prof. dr. Ph.H.B.F. Franses - adviesraad methodologie

prof. dr. H. Entzinger - adviesraad sociale statistieken

Bijlage 3. Organisatie 2011

Directeur-Generaal drs. G. van der Veen
plaatsvervangend Directeur-Generaal drs. G. Bruinooge
directiesecretaris mw. drs. M. Renaud

Centrale stafdiensten drs. F.W.M. Hendriks, *directeur*

De centrale stafdiensten omvatten personeel en organisatie, bedrijfsvoering en het facilitair bedrijf.

Bedrijfseconomische statistieken drs. J.A. Timmermans, *directeur*

De divisie Bedrijfseconomische statistieken produceert statistische informatie over bedrijven, instellingen en ondernemingen. Het betreft informatie over de economische ontwikkeling en over de economische structuren in alle bedrijfstakken en branches en aspecten zoals milieu, vervoer, kennis en technologie.

Macro-economische statistieken en publicaties dr. A.H. Kroese, *directeur*

De divisie Macro-economische statistieken en publicaties is verantwoordelijk voor de macro-economische kerngegevens (inflatie, economische groei, enzovoort). In samenwerking met de andere divisies komen in deze divisie de elektronische en papieren publicaties van het CBS tot stand.

Sociale en ruimtelijke statistieken drs. W. van Nunspeet, *directeur*

De divisie Sociale en ruimtelijke statistieken heeft als doel statistische informatie samen te stellen over kenmerken van de bevolking, vastgoed en ruimtelijke eenheden.

Dataverzameling drs. H.J.C.M. Hermans, *directeur*

De divisie Dataverzameling draagt zorg voor de toepassing en herijking van de waarnemingsstrategie van het CBS. De divisie fungeert als centrale waarneemende eenheid en richt zich tevens op het harmoniseren van de waarneemprocessen.

Informatietechnologie services ing. J.P. Buiten, *wvd. directeur*

De divisie Informatietechnologie services draagt bij aan het verhogen van de kwaliteit en de doelmatigheid van de statistische processen en producten door inzet van hoogwaardige informatietechnologie. De divisie ondersteunt ook bij de ontwikkeling en het beheer van de overige bedrijfsprocessen.

Methodologie en kwaliteit dr. C. Zeelenberg, *directeur*

De divisie Methodologie en kwaliteit is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van kennis en algemene kaders en de toepassing daarvan op het terrein van de algemene statistische methoden, kwaliteitszorg en procesontwikkeling. De divisie is tevens verantwoordelijk voor de samenhang van de statistische productieprocessen binnen het CBS.

Bijlage 4. Wegwijzer

Het CBS verzamelt gegevens bij personen, bedrijven en instellingen. Het CBS stelt de uitkomsten van de onderzoeken zo snel mogelijk op verschillende manieren voor iedereen beschikbaar.

CBS-website (www.cbs.nl):

De CBS-website geeft toegang tot resultaten van CBS-onderzoek. De website biedt themagerichte informatie over kerncijfers van Nederland. Alle uitgebrachte publicaties staan overzichtelijk gerangschikt. Gedetailleerde cijfers zijn te raadplegen via de gratis databank StatLine.

Op de website staat ook een actuele publicatiekalender en een productencatalogus. Beleidsinformatie en een verzameling links naar nationale statistische bureaus en relevante internationale organisaties maken de website compleet.

Het CBS heeft websites ontwikkeld voor vier doelgroepen. Kijk hiervoor op: www.werkenbijhetcbs.nl; www.cbsinuwbuurt.nl; www.cbsvooruwbedrijf.nl en de onderwijsite op www.cbs.nl/cbsindeklas

Nieuwe media

Naast de al bestaande kanalen heeft het CBS het afgelopen jaar zijn output ook verspreid via YouTube (<http://www.youtube.com/statistiekpbs>) en Twitter (<http://www.twitter.com/statistiekpbs>). Verder is een StatLine App ontwikkeld voor de iPhone.

NOS-teletekst

Pagina 506 geeft informatie over een aantal belangrijke economische indicatoren en pagina 507 bevat gegevens die recent zijn gepubliceerd.

Verkoop van CBS-producten

CBS-producten kunt u bestellen via de afdeling Klantenservice van het CBS, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen, telefoon (088) 570 70 70, e-mail: verkoop@cbs.nl.

Infoservice

Het centrale informatiepunt voor algemene vragen over het CBS en de producten is te bereiken via telefoon (088) 570 70 70 en infoservice@cbs.nl.

European Statistical Data Support

Statistische informatie over Europa afkomstig van Eurostat is telefonisch op te vragen via (088) 570 70 70 (keuze toets 5) of door middel van infoservice@cbs.nl.

CBS Contact Center

Het centrale informatiepunt voor bedrijven, instellingen en personen bij vragen over CBS-vragenlijsten of ander enquêtemateriaal is te bereiken via telefoon (045) 570 64 00, e-mail: contactcenter@cbs.nl of via het contactformulier op de CBS-website: www.cbs.nl/contactcenter.

Persdienst

Het centrale informatiepunt voor de media is te bereiken via telefoon (070) 337 44 44 of e-mail: persdienst@cbs.nl. Meer informatie staat op de CBS-website: www.cbs.nl/informatie/voor/pers.

Onderzoek onder voorwaarden: CvB

Het CvB biedt externe partijen verschillende diensten aan:

- Het toegankelijk maken van microdatabestanden waarmee onderzoekers die gemachtigd zijn via de CBS-wet of via een goedkeuring door de CCS bij het CBS onder strikte

beveiligingsvoorwaarden zelf de gewenste analyses kunnen uitvoeren op deze microdatabestanden (catalogus <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/beleid/catalogi>).

- Het verrichten van onderzoek op statistisch basismateriaal om vragen van departementen en planbureaus, grote gemeenten en andere overheidsinstellingen te beantwoorden.
- Het adviseren van klanten zoals departementen en planbureaus, grote gemeenten en andere overheidsinstellingen bij het vinden, het gebruik en het opstellen van de benodigde informatie voor beleidsvoorbereiding en de evaluatie daarvan.

Aan de diensten van het CvB zijn kosten verbonden. Nadere informatie is verkrijgbaar via telefoon (070) 337 47 92, via www.cbs.nl/cvb of e-mail: cvb@cbs.nl.

Bijlage 5. Lijst met afkortingen

AAB: Alleen Activiteiten Buitenland

AC: Audit Commissie

AKO: Arbeidskrachtenonderzoek

ANP: Algemeen Nederlands Persbureau

AOW: Algemene ouderdomswet

app: applicatie of computer software waarmee gebruikers specifieke taken kunnen uitvoeren

BAG: Basisregistraties Adressen en Gebouwen

BFI: Bijzondere Financiële Instelling

btw: belasting toegevoegde waarde

BZK: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

CBS: Centraal Bureau voor de Statistiek

CCS: Centrale Commissie voor de Statistiek

CES: Conference of European Statisticians

CFI: Captive Financial Institution

CoC: Commitment on Confidence

CPB: Centraal Planbureau

CPI: Consumentenprijsindex

CvB: Centrum voor Beleidsstatistiek

CvP: Centrum voor Personeelsvoorziening

DG: Directeur-Generaal

DNB: De Nederlandsche Bank

EBB: Enquête Beroepsbevolking

EFQM: Excellence Model European Foundation for Quality Management

e-FRAME: European Framework for Measuring Progress

EIM: Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf

EL&I: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

ESB: Economisch Statistische Berichten

ESS: Europese Statistisch Systeem

ESSC: European Statistical System Committee

ESTP: Europees Statistisch Trainingsprogramma

EU: Europese Unie

Eurostat: Europese statistiekbureau

EVO: Eigen Vervoerders Organisatie

GGD: Gemeentelijke GezondheidsDienst

HEcS: Herontwerp Economische Statistieken

HPE: herontwerp persoonsenquêtes

HPI: housing price index

HRM: Human Resource Management

HSMR: Hospital Standardized Mortality Ratio

ICT: informatie- en communicatietechnologie

IEA: Internationaal Energie Agentschap

I&M: Ministerie van Infrastructuur en Milieu

IMF: Internationaal Monetair Fonds

IMO: International Monitoring Operation

IPO: Interprovinciaal Overleg

ISTAT: Italiaanse statistiekbureau

IT: informatietechnologie

KvK: Kamer van Koophandel

LEI: Landbouw Economisch Instituut

Lura: Lessen uit recente arbeidsmigratie

MKB: midden- en kleinbedrijf

NHR: Nieuwe Handelsregister

NKO: Nationaal Kiezersonderzoek

NR: Nationale Rekeningen

NSCR: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en rechtshandhaving

NVBR: Nederlandse Vereniging voor brandweezorg en rampenbestrijding

OCW: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

OESO: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

ONS: Office for National Statistics (Britse statistiekbureau)

OPTA: Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit

OViN: Onderzoek Verplaatsingen in Nederland

OVSE: Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa

PBL: Planbureau voor de Leefomgeving

PUMPS: Programma Upgrade Microsoft Platform en Systemen

RI&E: risico-inventarisatie en -evaluatie

RIVM: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu

RME: Raw Material Equivalents

SBI: Standaard Bedrijfsindeling van het CBS

SBR: Standard Business Reporting

SCP: Sociaal en Cultureel Planbureau

SFB: Sociaal Flankerend Beleid (2008-2012)

SIER: Speerpunt Internationale Economische Relaties

SIM: Survey Integratie Minderheden

SING: Survey Integratie Nieuwe Groepen

SPPI: Service Producer Price Index

SSB: Sociaal Statistisch Bestand

SZW: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

TLN: Transport en Logistiek Nederland

TNO: Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek

UM: Universiteit Maastricht

UNECE: United Nations Economic Commission for Europe

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation

UNSD: United Nations Statistics Division

UvA: Universiteit van Amsterdam

UWV: Uitvoeringsbesluit Werknemersverzekeringen

VIR: Voorschrift Informatievoorziening Rijksdienst

VM: veiligheidsmonitor

VN: Verenigde Naties

VNG: Vereniging van Nederlandse Gemeenten

VU: Vrije Universiteit Amsterdam

VWS: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

V&J: Ministerie van Veiligheid en Justitie

VZR: veiligheidszorgrekeningen

WW: Werkloosheidswet

WODC: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

WUR: Wageningen University & Research centre

XBRL: eXtensible Business Reporting Language

zzp'er: zelfstandige zonder personeel

Colofon

Centraal Bureau voor de Statistiek

Den Haag

Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag

Postbus 24500, 2490 HA Den Haag

Telefoon (070) 337 38 00

Heerlen

CBS-weg 11

Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen

Telefoon (045) 570 60 00

Website

www.cbs.nl

Infoservice

Telefoon: (088) 570 70 70

E-mail: infoservice@cbs.nl

Fax: (070) 370 59 94

Uitgave

Centraal Bureau voor de Statistiek
